

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto.

XLIII. L.

1923

11. številka

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina novembrovega zvezka:

1. Dr. J. Kelemina: Pesnikova osebnost. (Konec prihodnjič.) 593
2. Stano Kosovel: Finale 600
3. Marija Kmetova: V metežu. (Konec prihodnjič.) 601
4. Miran Jarc: Vodoravnost 615
5. Juš Kozak: Dota. (Konec.) 618
6. Ferdo Kozak: Prejel sem tvoj pozdrav... 626
7. Cvetko Golar: Beli konj. (Konec prihodnjič.) 627
8. Dr. Drag. Lončar: O Slovakah in njih Matici. (Konec.) 636
9. I. A. Krylov = B. Vdovič: Prepotnika in psi 641
10. Ivan Zorec: Kraljevič Marko. (Konec.) 642
11. Srečko Kosovel: Predpomladni večer 647
12. Književna poročila 648
K. D.: Dr. Alojzij Res: Jadranski Almanah za leto 1923. — J. A. G.: Poljudna izdaja Prešernovih poezij. — Alfred Šerko: Nedeljković Dušan: Orientacije saznavanja. — Milan Jarc: Karel Širok: Slepí slavčki. — Pavel Karlin: Fran Onič: Darovanje. — Mirko Pretnar: Marijan Mikac: Efekt na defektu.
13. Kronika 655
A. Debeljak: Sara Bernhardt.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 90 Din, za pol leta
45 Din, za četrť leta 22·50 Din, za inozemstvo 105 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 10 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo
se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadrúge», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIII. letnik

1923

11. številka

Dr. J. Kelemina:

(Nadaljevanje.)

Pesnikova osebnost.

(Odomek iz «Uvoda v literarno vedo».)

Kar se tiče prirojenih dušnih darovitosti, kažejo vse stopnje pri ljudeh in živalstvu kljub vsej diferenciranosti in kljub vsem možnim stopnjam razvoja nekako praobliko in nerazdirno sorodstvo; zato ni neverjetno, da vnanji vplivi v visoki meri lahko določajo smeri razvoja, da ga lahko pospešujejo ali zadržujejo. Samo da je za nas naravna in podedovana darovitost velika neznanka. Da prvotnih zmožnosti ni podcenjevati, pa sledi iz tega, ker se uveljavijo kljub temu, da so življenske okolnosti često vse prej kot ugodne umetniškemu razvoju.

V tej zvezi nam je tudi upoštevati in umeti vlogo, ki jo ima praktična izobrazba začetnika. Tudi največji genij ne bi prišel daleč, če bi hotel biti za vse samo sebi zahvalen; vsekakor si okrajša pot na svojem razvoju, če se pogrezne v dela svojih prednikov. Začenjajoč z lastnimi stvaritvami, se bo sprva naslonil na mojstre, ki so najbližji njegovemu nagnenju. Biti v prvi dobi razvoja nezrel, nedovršen posnemovalec, ni za začetnika nobena sramota, ako le živi v njem vera v lastno zvanje in hrepenenje priti do prostosti. Ako je v resnici oblagodarjen z elementarno silo umetniške volje, ga bo ta sprva nezavestno, kesneje zavestno gnala naprej na potu razvoja, dokler se ne otrese tujih vplivov in ne najde svoje resnice, t. j. zmožnosti, prikazovati svoj predmet z najprikladnejšimi sredstvi tako, kot ga je gledal sam v svojih vizijah. A pot do te idealne točke je dolga. Ko je pesnik zavestno opustil posnemanje tujih vzorov, je stopil v svojo zrelostno dobo. Pred nezavestnim in nehotenim poseganjem po tujem blagu itak ne bo nikoli varen.

Pravilno umevanje potreb časa in zgodovinskega razvoja bo odvrčalo pesnika od poskusov, na novo oživotvoriti premagane in odpravljene smeri in stile. To rodi mrtve oblike tam, kjer bi pričakovali bujnega življenja.

Ker živi v vsakem pravem umetniku težnja in hrepenenje, otrestiti se tujih vplivov, postaviti napram dokazom tuje zmožnosti svoje lastno delo, je krivično, ako kdo na vsak način skuša umetnika izkazati zgolj kot učenca in posnemačca.

Odkriti je marveč v njem to, kar je njegovega, samobitnega. Ker se dá dokazati pri vsakem velikem pesniku, da je razvil v tem ali onem oziru umetniško prakso, da je priboril umetnosti nove tipe in motive, so vse teorije, ki zanikajo osebne zasluge pesnikove, smatrajoč ga kot najvišjega eksponenta vseobčih stremeljenj med občinstvom, smatrati za neutemeljena pretiravanja.

Pesnik pripada kot vsak drug individuj glede svoje psihofizijološke organizacije izvestnim psihološkim tipom, to je, da poseduje habituelno razvitost tega ali onega čuta, te ali one dušne strani. Ozir na take nadvladajoče dispozicije v duševnosti pripomore bistveno k umevanju produkcije kakega pesnika; zastonj pričakujemo n. pr. od njega plastičnih slik, ako ga ni obdarila narava z zmožnostjo gledati v svet pojavov telesno. Pesniki s tako enostransko darovitostjo se bodo stavili v nasprotje s slučajno vladajočimi strujami, ki zahtevajo od njih nekaj drugega, kakor to, kar morejo dati oni. Nadalje je razvidno, da so naše porazdelbe v razdobja kot naturalizem, idealizem itd. izvršene samo za oko. Ekspresionistični slikarji so nastopali davno prej, kot je bila izdana ekspresionistična parola.

O temperamentu današnja psihologija ne govori več prerada. Stara šola je vpostavila štiri temperamente, pri čemer se misli na zakoniti odnos med psihofizijološkim poslovanjem in načinom čuvstvovanja. Znano je, da se pesnik in umetnik vobče rad stavi v vrsto sangviničnih temperamentov. Tej kategoriji je lastna povečana dražljivost celotne čutno-duševne organizacije in stopnjevana energija delujočih funkcij; pospešen, toda intermitirajoč tempo poteka duševnih dožitkov; bliskovit, čezmejen razmah sil, ki mu sledi prav urno utrujenost, dà, izčrpanost; hlastno grabljenje in požiranje novih vtisov, skakajoče mišljenje, neposredno menjavanje med stanji manične veselostne razdraženosti in najgloblje duševne depresije, živahno reagiranje napram osebam in stvarjem svoje okolice, ki jo doživlja in prešinja s svojo osebnostjo in proti kateri postavi svoje organe... Nočem se muditi tukaj s pripomnjo, da se nahajajo pesniki-umetniki pač tudi med drugimi temperamenti, temveč se rajši obrnem k točki, ki nas mora predvsem zanimati, to je k delavnosti produktivne fantazije.

V delovanju produktivne fantazije imamo središče pesniškega ustvarjanja, pri katerem so sicer udeležene vse druge zmožnosti naše duševnosti. Samovrstnost fantazije nam je podana z bistvom koncepcije, to je z načinom funkcije, pa tudi s formalno in materialno kakovostjo njenih tvorb samih.

V začetku stvariteljskega procesa stoji inspiracija, to je od pesnikov dostikrat opisano, vzhičeno stanje, v katerem zazre (ali zasliši) pesnik z notranjim očesom svojo pesnitev v celotnem narisu: ta duševni produkt imenujemo kratko **domislek**...

Ako se vprašamo, kaj je povzročilo v pesnikovi duši ta domislek, ne vemo odgovora. Dilthey in drugi naglašajo z vso energijo pomen dožitka za ustvarjanje. Med konstitutivnimi znaki pesniške osebnosti smo navedli njeno potencirano zmožnost doživljanja raznoličnih vsebin kot so zaznave, čuvstva, stremjenja, spoznavanja... In sicer se more zmožnost za najintenzivnejše doživljanje vsebin raztezati ne le na dožitke lastne zavesti, marveč tudi na tuje zgolj predstavljane vsebine. Pesnika žene k delu notranja potreba, se osvoboditi od pritiska strastvenih in bolečnih stanj, v katera so ga zavedli vnanji in notranji dožitki. Pesnitve so izpovedi ali odgovor umetnikov na ona stanja in na one dožitke; literarna veda ima potemtakem v posamni pesnitvi ugotoviti one osebne poteze, ki so dale povod ustvarjanju. Pesniški sujeti so sicer odgovor umetnikov na pritisk življenja, toda niso nikoli zgolj prikrite ponovitve nekdanjih dožitkov, tudi ako so nastale iz njegovih najosebnejših skušenj, temveč nove tvorbe, v katerih je tekom njih razvoja uničena ona podlaga, iz katere so prvotno zrastle.

Pri taki razlagi se nam ustvarjanje prikazuje kot čisto asocijativen proces in fantazija kot pasiven medij, skozi katerega gredo dožitki, da zadobe umetniško obliko.

V resnici se dá v dosti pesnitvah odkriti tako «osebno jedro»; pri kakih lirskih pesnitvah bo to celo nekaj regularnega; na splošno pa ne zadostuje ne razlaganje s pomočjo dožitkov kot agensa ustvarjanja in ne z zgolj asocijativnimi procesi; s pomočjo teh dveh činiteljev bi prišli zgolj do elementarnih izbruhov pesnikovih dožitkov, a ne do oblikovanih umetnin.

V pesniškem udejstvovanju se marveč očituje oblikovalni nagon, in ta se ne polasti pač le lastnih dožitkov, temveč vsakolikih predmetov; udejstvuje se tudi pri podrobnem izdelovanju prvih zasnutkov; ta naporni posel pa se ne vrši več ob pasivnosti fantazije, temveč zahteva hotenje in naprezanje moči. Pesnik ima umetniško intencijo, prikazati objektivno predmet svoje intuicije.

Ta namera tvori oblikujoč princip pesnitve v celoti in v posamičnostih. Ako se torej prikazuje prva koncepcija kot pasivno dogajanje, leži v izpeljavi že aktiven moment. Izdelovanje prvih domislic je neprekinjena veriga asocijativnih procesov in aktov hotenja, katere ovladuje enotna ciljna predstava.

Pri ustvarjanju pesnitve se uveljavlja prvi domislek kot urejač joča enota, kot osnovni motiv vrstečih se predstav človeške fantazije. Pojmuječi razum, ki je stal sprva bolj v ozadju, se udejestvuje kesneje na ta način, da si pride umetnik glede osnovnega motiva na čisto; nadalje podpira fantazijo s tem, da zavrača neprikladne asocijacije in ji pomaga na nadaljnji poti s tehničnimi sredstvi. Ta reflektirani osnovni motiv se dostikrat zove ideja pesnitve; ista zamislica obstoja v pesnikovi fantaziji kot osnovni motiv in v njegovem razumu kot ideja. Fantazija prispeva naravno svežost ter nazornost gledanih podob, razum pomaga zasnutku do zaokroženja.

Z ozirom na to, da se nam očitujejo nekateri umotvori bolj kot rezultat naivnega ustvarjanja, dočim nosijo drugi na sebi sledove refleksije, ki se je zanje upotrebila, določimo lahko v stvarjajoči fantaziji dva važna tipa, namreč intuitivno in pa kombinujočo fantazijo.

Pri intuitivni darovitosti se strnejo pesniku, brez iskanih ali zavestnih asocijacij podobe spontano krog osnovnega motiva, zadržanega v nenadni inspiraciji. Intuitivno-spontan tip vrši svoj posel «po skrajšanem postopku» in ne pozna prave borbe s problemi in snovmi kot kombinujoči. Tukaj je postopek docela različen od prejšnjega; namesto intuicije stopi ciljno logično mišljenje. Produktivno nastrojenje se bo tukaj pojavljalo bolj redko in ne brez napora od strani subjekta.

Najčešče bo pač le zavestno, intenzivno mišljenje sprožilo koncepcijo. A tudi ta se razodeva kot trudapoln posel; kajti posamezna podoba se mora zadobiti z refleksijo, strnjenje slik pa s kombinacijo. Vsak tip ima svoje prednosti in slabosti. Lahkota in brzina ustvarjanja pri intuitivnem umetniku utegneta povzročati površnost pri obrazovanju strnjene in trdne kompozicije, vsestranske motivacije, in tudi pri stilističnem izpiljenju; kombinujoč postopek, ki se vedno podvrača kontroli razuma, ki previdno tehta, se utegne prej izogniti tem hibam; zato pa bo dostikrat radi prekorenite refleksije prvotna svežost njegovih domislekov medlejša. Seveda tudi pri intuitivnem načinu ni opravljen ves posel že s prvo notranjo koncepcijo, dasi so tukaj že v prvem

zasnutku vse posamičnosti bodoče celote trdno in sigurno nazkazane. Nasprotno se pri čisto naivnem stvarjanju ne sme izločiti nadzirajoče sodelovanje razuma. Ne enega ne drugega tipa ni v naravi najti docela obrazovanega. Še dva nadaljnja razločka, namreč plastično in difluentno fantazijo, je moči dobiti iz analize podob, ki jih ustvarja fantazija.

Čutni in duševni, snovni in duhovni elementi tvorijo jedro naših zaznav in predstav. Z ozirom na to, ali se v duši pesnikovi krepkeje uveljavlja čutni ali afektni faktor in je oko vpostavljeno bolj na vnanje, telesne, ali notranje, duševne eksistenčne oblike, pripadajo tudi slike človekove pretežno telesnemu ali pa duševnemu svetu. Fantazija, ki jo vlada čut, se obrača bolj na čutni dožitek, lepí bolj na površju in pogreša zato poglobitve po čuvstvu. Na drugi strani pa bo oko, ki je vpostavljeno na čutni svet in izvežbano v opazovanju oblik čutnih dožitkov, proizvajalo jasne, ostro začrtane, prvotni zaznavi se bližajoče podobe. V tem zmislu govori estetika o plastični fantaziji, katere znak je jasnost in preciznost oblik in ostrost asocijacij, glede katerih se dá njihov izvor po navadi točno izkazati. Na tej vrsti fantazije bazira umetnost in teorija realizma.

Zelo je običajno, da se pesniki glede plastičnosti fantazije presojujejo krivo; govori se o nazorni fantaziji pri pisateljih, ki kopičijo podobo na podobo, grotesko na grotesko in hite pred nami s šumom in bleskom. A to je samo lov na podobe. Plastična fantazija se očituje v bujnem življenju celote, če nastopa vsaka misel, vsako čuvstvo v živahni podobi, v bujni gibčnosti članov, če se idealni element poživi z realnim, univerzalni z individualnim. V stilističnem delu bomo skušali podrobneje pojasniti sredstva, s katerimi skušajo pesniki doseči nazornost stila. Tukaj omenimo le, da deskripcija ni in ne more biti edino sredstvo; da obvladuje nazornost vse oblike apersepcije, vsa izražanja čuvstev in misli, skratka vsa očitovanja notranjega gledanja.

Nasprotni tip, tip difluentne fantazije ima kot pogoj nadvladajočo delavnost afektivnega činitelja v notranjem življenju pesnikovem. S pomočjo «prav malo strogih» asocijacij ustvarja ta tip nejasne, labave, nevizuelne podobe, impresijonistične, trenutno se porajajoče ideje, nedoločne, čuvstveno krepko naglašene tvorbe, katerih izraz so bolj zastirajoče kot razodevajoče besede. Difluentna fantazija, ki je vedno pripravljena, prekoračiti mejo istinitosti in ki zadobi lahko patološki značaj, je podlaga vseh smeri, ki napuste, bolj ali manj očito, podlago istinitosti (romantika, simbolizem).

Enakomerno uveljavljanje obeh smeri v enem in istem individuju je tako srečen kot redek slučaj. Le redko se pridruži intenzivni, istinitosti odgovarjajoči predstavi globoko vznemirjenje afektov.

Tudi iz neumetniške prakse sta znana dva tipa, ki se ločita po tem, ali nadvladuje vnanje opazovanje ali pojmovno mišljenje:

Imamo potemtakem tip konkretnega in abstraktnega ali tudi specialnega in tipovnega gledalca. Prvi tip ustvarja iz zvestobe občutkov samih, drugi iz lastnega sveta predstav, ki so paslike občutnih vtiskov. Konkretni ali specialni gledalci konstatirajo povsod ostro določene posamičnosti, dočim gledajo abstraktni ali tipični gledalci znatno manj točno, toda pojmujejo zato povsod tipične pojmovne strani. Specialni gledalec opazi pri možu, ki ga sreča, natančno barvo las in obleke in še kesneje lahko navede kraj brade in obleke, dočim je tipični gledalec opazil jedva ali je bil dotičnik doktor ali to in ono (prim. Müller-Freienfels, Poetik 30). Pripomnim še sledeče o važnosti tipičnih predstav v gospodinjstvu narave: Misleči človek ima pri zamršeni in skoro uničujoči množici stvari, dejstev, dogodkov in razmer, ki se nudijo njegovemu telesnemu ali duševnemu očesu, potrebo orijentirati se, dobiti pregled, določiti dele in odvisnost, podvzeti posameznosti pod splošne vidike, ugotoviti nepremakljivi zakon, da dobi tako razumevanje sveta in vlado nad njim. Temu stremljenju služijo znanosti in njihove metode. Stvarjajoči duh, ki se javlja v umetnosti, skuša istotako spraviti jasnost v svoj svet s tem, da ustvarja tipe, s tem, da oblikuje glavne poteze v nazornih, vsakomur razumljivih podobah. Tako omogočuje razumevanje svojih tvorb, ne samo sodobnikom, temveč tudi bodočim rodovom, ker se izvestne poteze vračajo vedno na novo, dočim so druge vezane na gotov čas in kraj.

Ta dva tipa torej opogojata dve različni vpostavitvi napram naravi, ki se razodevata kot dve kontrarni smeri: naturalizem in idealizem. Kakor sta specialni in tipični gledalec le dva različna plastičnega tipa, tako sta naturalizem in idealizem le dve smeri realizma, s katerim imata skupno temeljno tendenco, prikazovati v svojih tvorbah naravo. Razlika, sicer važna, obstoja v tem, da hoče naturalist podajati neizpremenjeno, idealist pa stilizirano naravo; oni da naravo prepisuje, ta pa vnaša v njo zmisel in idejo. Sicer je pa vzeti to prepisovanje narave le bolj cum grano salis; tudi naturalistični umetnik, ki mu je zvestost posnetka vse, vnaša v svoje delo elemente iz lastne duševnosti; a o tem kesneje. Tukaj

naj omenimo še, da je skoro neizbežno, da bo ustvarjal konkretni gledalec po modelih; takšen postopek tudi pri tipizujočem umetniku nikakor ni izključen. Svobodno ustvarjanje, brez kake konkretne podlage, je sicer tako malo mogoče kot prepisovanje narave. Tako zvano prosto ustvarjanje je marveč kombiniranje raznolikih osebnih in literarnih spominov (prim. Müller-Freienfels l. c.).

Slika pesnikove duševnosti bi bila nepopolna brez pogleda na vlogo, ki jo igrajo pri njem imaginarne predstave fantazije: halucinacije, vizije, predvsem sanje in nadalje svet čudežnega. Ločiti nam je tukaj, v koliko tvorijo te stvari del istinitih dožitkov in dividuja in v koliko so to samo od njega uporabljeni pesniški motivi, ki presedajo treznemu čitatelju, ako se jih pisatelj poslužuje v preobilni meri. Pri tej priliki omenim še, da ogroža tako fin fiziopsihološki organizem, kot je pesnikov, nevarnost razrušitve (ki se očituje v dušnih krizah). Vendar pa je treba biti oprezen s trditvijo, da je pesnikova genijalnost prav za prav neke vrste blaznost; Aischylos, Sophocles, Goethe, ki jim je bilo dano ustvarjati do najvišje starosti umetniška dela v nezlomljeni moči, ne govore baš v prilog omenjene trditve. Kaj premore blaznik na poprišču poezije, nam izpričuje n. pr. Hölderlin; pesmi iz dobe, ko mu je legel mrak na dušo, so v svoji temni lepoti globoke kot pitijski izreki; a umotvore — v doslovnem pomenu besede — teh pesnitev ne bi mogli nazivati.

Važen vpogled v pesnikovo ustvarjanje nam nudi preiskovanje njegovih estetskih apercipcijskih oblik.

Pod temi oblikami razumemo — po Elsterju — one načine pojmovanja, po katerih pesnik neposredno podane vsebine svoje duše («percepte») preoblikuje in obogatuje s tem, da jih spoji z «vladajočimi predstavami masami». Ker se v teh subjektivnih pritiklinah zelo krepko izraža pesnikova duševnost s svojimi čustvi in afekti, je estetski značaj takih apercipcijskih oblik očitven. Razlikovati moramo dve skupini teh oblik: pri objektivnih estetskih apercipcijah preoblikuje pesnikovo pojmovanje predstavljeno vsebino; sicer so tudi tukaj merodajnega pomena čustva in afekti, ki nastopajo ob predstavah, toda s čustvi in afekti je obenem podano tudi značilno preoblikovanje prestav. Pri subjektivnih estetskih apercipcijskih oblikah pa manjka tako značilno razširjenje predstavljene vsebine; pač pa je zanje bistveno in značilno podkrepiljenje čustev in afektov.

(Konec prih.)

Stano Kosovel:

Finale.

Jaz čutim grozo ur, ko kot kaskade
drvijo nam v prepad poslednje nade...
Vseh naših dni

visoka, najčistejša hrepenenja
izgublajo se v labirint življenja,
iz kterega jim več izhoda ni.

Nekoč smo bili mladi, ognjeviti,
v nas so ležali zlati upi skriti —
kje so sedaj?

Požrli so nam jih pošastni zmaji,
ki zanje nismo znali v mladem maji,
dokler še pel je ptič in cvel je gaj...

V obraza potu polje smo orali,
nevtrudno v brazde sémena sejali
da pride čas,

ko tudi nam bo dano klasje žeti,
oj, klasje žeti in pa zrnje šteti,
ne da pri tem bi spačil se obraz.

In zdaj? ... Dočakali smo razdejanja
osrednjo uro, ko nad nami sklanja
se le vampir,

ki kljuje vse noči in kri nam pije,
da v samih nas po maščevanju vpije,
ker nismo našli svojih dni nikjer.

A kljub temu ne bomo solz točili!
Z viharji dalje proti vsaki sili
brez tožb za znoj!

Če nismo ptič, ki se nad zemljo dviga,
bodimo težka kamenita knjiga,
ki v njo življenje kleše zakon svoj...

Marija Kmetova:

(Nadaljevanje.)

V metežu.

Čeprav je Andrej mater še tako silil, da bi ostala, je vendar sklenila, oditi z Vando, ki je uživala velikonočne počitnice, da jih bolje ne bi mogla. Vsa navdušena je bila za vožnje z avtom, vsa navdušena za prekrasne obleke mamine in tudi sama je dobila od Andreja toliko lepih daril, da ga je mati večkrat karala za to, Tina pa se ni dosti menila za Andrejevo radodarnost. Vesela je bila Vande in vesela, da je Andreju pri srcu, in ni bilo zaradi nje nikakih nesporazumljenj. V njej sami pa so bile čudovite nevihte zaradi Pirca in zato je komaj čakala, da odideta mati in Vanda in po njunem odhodu se je kar oddehnila.

S Pircem sta se skrivaj shajala. Ko je bila skupaj z njim, je bilo vse dobro, ves svet je bil v novi luči, vsa solnca so žarela z nebá. Pirc ji je govoril besede, ki jih doslej ni bila vajena. Ni se sladkal, a v njegovih besedah je bilo čudovito doživetje, če jo je pogledal, je švignil plamen vanjo, če jo je objel, je mislila, da mora umreti od ognja in strasti. Vedno in vedno se je izpraševala, je li to človek, je bog, je hudobni duh — da ni, kot vsi drugi, o tem je bila prepričana. In dejala mu je nekoč: «Saj si vendar iz istih krajev, kot sem jaz; si iste narodove krvi, kakršne sem jaz. Si vendar človek iz istih snovi kot vsi drugi — in vendar nisi tak in nisi tukaj doma in nisi niti to niti ono — kaj si, kaj, povej vendar!»

On se je nasmehnil in bil vesel njenega občudovanja, a potem mu je potemnelo lice in je dejal: «In odkod si ti? Ko sem bil doslej povsod drugačen, pri tebi pa sem ves, kakršen sem v resnici. Kakšna sila je v tebi, da je mogla to storiti? Ti povej, ti!»

Vsa omamljena je prihajala Tina s takih sestankov. Andreju izpočetka ni mogla pogledati v oči, polagoma pa je bila Pirčeva osebnost tolika v njej, da se je mogla popolnoma ločiti v dve osebi: Tina pri Pircu in Tina pri Andreju. Pri Pircu je bila vsa nova, vendar vsa ona sama iz notranjosti, pri Andreju pa je bila le površina te njene notranjosti. In vendar — Andrej ni slutil ničesar, ni vedel ničesar in je bil bolj in bolj zaljubljen vanjo. Tini se ni nič več smilil, saj ji je dejal Pirc nekoč: «Pusti ga v sanjah. Še Bog, da mu je to dano.»

«Pa me le žge,» je ugovarjala Tina. «Čemu? Kaj moreš za to, da je otrok? In kaj moreš, da sva se našla — čeprav pozno? To je življenje.» In odtlej je bila Tina potolažena.

Pirc je začel prihajati tudi na dom. Izpočetka se je ogibal Andreja, a ko je videl, da je Andrej prijazen, da ga vabi in je tako brez vsake zle slutnje, da ima Tino rad, in je ona še vedno središče njegovega srca, je hodil javno z njima na izprehode in je bil v Gornikovi vili, kakor bi bil v svojem domu. Že je imel pri mizi svoj prostor, podnevi ta, zvečer oni, Andreju je svetoval v pravniških zadevah in Andrej že ni mogel biti brez njega in ga je v vseh stvareh izpraševal za svet in je Pircu spoštoval in ga čislal in se celo časih ponašal, češ, takega duhovitega prijatelja imam. In če je bila časih Tina slabe volje in je Pircu pikro odgovarjala, jo je Andrej pokaral, rekoč, da je to njegov prijatelj in ga mora imeti rada, kot ga ima rad on. Pirc ni bil ljubosumen na Andreja; vedel je, da ga Tina ne ljubi in ni nikdar njegova last, ampak le uživa darove njegovega bogastva. «Misliva si, da je najin oče,» je dejal nekoč Pirc, ko mu je bila Tina ponagajala z ljubosumnostjo. «Premlad bi bil,» je dejala Tina, «in več — malo grdo je le — mene je časih groza, groza, groza!» Pirc se je le nasmehnil in ji odvrnil: «To premisli, če je Andreju kaj hudega pri tem? Če trpi? Če se muči? Če ga razjedajo dvomi?» «Nič — nič,» je odvrnila Tina, «nasprotno — vse sem mu.» In Pirc je spet dejal: «Torej vidiš! In stavim, če bi nekoč izostal in bi me ti ne marala — pome bi prišel in bi te prisilil, da ti prosiš zanj.» «Grozno,» je zavzdihnila Tina. Vendar so izostajali tudi taki pomisleki in življenje je cvetelo v vseh treh, da lepše ne bi moglo in marsikdo je občudoval presrečno trojico. Še celo Meta se je bila dala prevariti, le Melanija je predobro vedela, kaj pomeni ta tesna zveza in rajša ni prišla z njimi v dotiko, ker jo je bilo strah te grozne pregrehe. In kadar se jih je spomnila, se je zbala za njihovo bodočnost. Bizjakova je brž izteknila skrivnost — a je molčala in zbirala podatke. «Ob svojem času, ki bo moj čas,» si je dejala, «bom treščila. In kakor bomba bo zagrmelo. Nisi vsega mogočen — nisi, dragi moj prevzetni Pirc.» Pa je časih kakor nalašč vsa nedolžna prišla na obisk h Gornikovim in jo je bila sama prijaznost. Le Pircu se je vedno izognila.

8.

Tina je bila sredi najživahnejših vrtincev življenja. Potekali so meseci, prešlo je leto in drugo leto in vse je preskusila, kar je le mogla. Gledališča je že niso nič več zanimala zaradi resničnega užitka, zdaj jih je posečala le zaradi svojih toalet, ker je vedela, da je lepa v njih, in se ozirajo pogledi za njo. Priučila se je bila vsem skrivnostim najbolj zapeljivih koketerij in je še in

še iskala novih pripomočkov omamljivih kretenj in parfemiranih besed in pogledov. V razkošju se je vadila zaradi razkošja in vsa domačnost in naravnost je bila že zdavnaj izginila. Z Vando je ni vezalo nobeno čuvstvo več, zdelo se ji je že, da to ni njena hči in ni imela občutkov matere in le redkokdaj se je domislila nanjo. In še to vselej samo tedaj, če je bilo treba raznih potrebščin za Vando. V počitniških dnevih je jela Vanda gledati pozorneje življenje pri materi in kmalu je razumela, da materi ni dosti do nje. Peklo jo je to in bolelo in kmalu se je zaprla sama vase in že je bila samostana bolj vesela kot Trsta in dóma. Tujko se je čutila v Gornikovi hiši. Andrej se ji je smilil, rada bi ga bila tolažila in je zdaj pa zdaj rabila mehkejši izraz in mehkejšo besedo, le da bi dobro déla Andreju. — Pirca ni marala in že, če ga je pogledala, jo je zazeblo in toliko, da ni rekla Gorniku, naj ga nikar nič več ne pusti v hišo. Sicer ni razumela še tega, da živi njena mati le za Pirca, a čutila je dobro, kako ima Pirc prvo besedo v hiši, in vse se godi tako, kakor hoče on, in da mu je tudi Andrej vdan. — Andrej je bil opustil misel na tiho domačo srečo in na kitajsko obzidje, o katerem je bil sanjal v prvih dneh združenja s Tino. Saj je bil poskušal zdaj pa zdaj, da bi pregovoril Tino in ji je tudi omenil, da je zdaj vendar že dovolj vseh zabav in vsega razkošja. A ker jo je ljubil še vedno in mu je bila vsaka njena želja ukaz, si je štel tudi v dolžnost, da ji vse izpolni. In ker tudi Pirc ni nikdar ugovarjal, se mu je zdelo, da je tako že prav in polagoma je bil izpustil vse vajeti iz rok, čeprav časih le ni mogel razumeti, kako more Tina živeti tako življenje. Poglabljal se je v delo, malo je bil doma, razširil je svoje bogastvo, a denar mu je polzel iz rok, da sam ni vedel kako, in Tina je zahtevala vedno več in več. Večkrat se je zamislil in v težkih skrbih delal pozno v noč, a da bi Tina kdaj hotela kaj slabega, tega le še vedno ni hotel razumeti in je vsako najmanjšo slutnjo v tem oziru odpodil daleč v stran. Vanda se mu je časih zasmilila, ker je bila brez ljubezni materine. Pa si je razlagal to tako, da Tini pač ni pri srcu, ker jo spominja Mlakarja in njenih prvih nesrečnih let bede in premagovanja. Zato je podvojil skrb za Vando in ji je hotel biti oče in mati, čeprav se je s pravo ljubeznijo ni mogel okleniti, ker je vedno le predobro čutil, da je to Mlakarjeva hči, hči onega človeka, ki mu je bil nekoč prizadejal toliko let trpljenja in čakanja. Pozabil ga je bil in da bi ne bilo Vande, ne bi bilo niti koščka spomina nanj. Dobro mu je délo, da je Mlakar izginil in ni bilo ves čas o njem nikakih vesti. —

Zvečer je bilo in Tina in Pirc sta sedela v salonu. Skrivnostno so odsevale lučke na zlatih okvirjih slik, dišalo je po parfemu in svetiljka se je smehljala v zagonetkah.

Pirc je udobno sedel v širokem naslanjaču in je kadil cigareto.

Tina ga je opazovala in v molku so se predle misli. Tedaj se je Pirc zdrznil pred njenim pogledom in je vprašal:

«Tako čudno me gledaš nocoj, Tina.»

Tina je povescila glavo, koj nato je zavzdihnila in mu pogledala v oči.

«Težko mi je.» Besede so bile temne in komaj slišne.

«Zakaj?» je vprašal Pirc.

«Kdaj me ne boš več maral?»

«Tina! Če si bila nekoč podrla tako močno stavbo v meni, zdaj vendar veš, da nimam izhoda iz tvojega začaranja.»

«Čarovnica sem?»

«Zame že — in tudi za Andreja. To predobro veš.»

«Torej sem gotovo zelo hudobna. Mogoče res. Vendar sem že vse očitke zamorila v uživanju — v takem in takem uživanju — in v tvojih besedah, ki so tako čudovito logične, da najdejo za vsako zlo in vsak greh oprostitev. Ali me res prav učiš?»

«Kaj je prav? In kaj ni prav? To povej, Tina!»

«Kako bi — če ti tega ne veš.»

«Utrujena si danes, Tina. Kaj te boli?»

Tina je zavzdihnila in se naslonila nanj.

«Vest te peče?» je vprašal spet Pirc.

«Kje je že moja vest! Če bi jo imela, potem...»

«Potem?»

«Saj vendar veš! Potem bi se ne bila niti ločila od Mlakarja, nikar v drugič poročila in nikar...»

«... prešla v mene. Kajne?»

Tina ni odgovorila. Skrila je glavo na njegovih prsah in dejala po kratkem molku:

«Kaj bi, kaj bi!»

«Ne bodi sentimentalna. Saj veš, kako mi je to zoprno. Kaj tako piješ življenje? Z vzdihni?»

«To je drugo — to je nekaj čisto drugega.»

«Zdaj pa govori,» je dejal trdo Pirc in ji dvignil glavo. «Tja sedi in govori po človeško. Tako. Poslušam.»

«Dobro.» Tina je podprla glavo z rokami in gledala v mizo. Počasi je nadaljevala:

«Že v drugič sem...»

Pirc je vztrepetal. «Si spet?»

«Pa ne z njim.»

«Vem.»

«In?» je šepnila Tina.

«Stori kot prvič.»

«Bojim se.»

«Bojiš? Ah, ti se bojiš! In vsega drugega se nisi bala?» je ironično dejal Pirc.

«Ne očitaj — saj veš, da si ti na svetu.»

«Pa sem tudi zdaj. Kaj me ni?»

«Če se ponesreči — umrjem — in ti boš šel drugam, k drugi.»

Ves čas Tina ni pogledala Pirca in je venomer zrla v mizo.

«In boš ljubosumna preko groba? Ti ženska — ženska. A ne boj se. Tudi jaz pojdem nekoč s te zemlje, kadar bom sam hotel.»

«Če sem jaz grozna — ti si še bolj grozen, Ivan.»

«Ivan Grozni, kajne? Mogoče, da se je vtelesil vame. Pa pustiva to. Kaj storiš torej v oni zadevi?»

«Svetuj mi ti.»

«Sem ti žc. Če pa le ne moreš, poglej, Andrej bo prav za prav vesel.»

Tina se je stresla kot trepetlika in zdelo se ji je, da se je zavrtela vsa soba krog nje. Pirc je sedel nepremično in jo gledal, da jo je pekel njegov pogled.

«Kaj meniš, da je bilo ono manj strašno?» je dodal po dolgem molku in povzel spet: «Če že misliš, da je kaj strašnega na svetu in da je še kaj bolj strašnega, kot smo mi — ljudje!»

Tina je zmajala z glavo.

«Ni izhoda.»

«Povsod je izhod — le volje, volje!»

«Andrej bi bil vesel, praviš,» je dejala čez nekaj časa Tina. «Res bi bil — in še kako vesel! A pomisli: vsi ti meseci, ti dolgi meseci, spomnim se prejšnjih časov — še od takrat — kje je že to!» Zamahnila je z roko in se naslonila nazaj in gledala v strop. «To je živinsko, kaj vi, moški, veste o tem! Neestetično, grozno. Nikamor ne moreš, vse ti je odveč. In ono zadnje — grozno.» Pokrila je obraz z rokami in v duhu premerila vso dolgo pot.

«Tina, res si sentimentalna. Kaj pa druge? In svetost tega stanu? In ljubezen do nežnega bitja — kaj to?» je govoril Pirc.

«Nič ti ne pristojajo take besede, Ivan.»

«Vem, vem. In zdaj končna beseda: ostani, kakršna si, Andrej bo v devetih nebesih in jaz — jaz — res ne vem, mogoče bi mi bilo pa vseč v novem položaju? Kdo ve. Vse je mogoče.»

«Pa to premisli: saj bo živo bitje, ki bo kričalo vame in vate, da je laž, laž vse skupaj in se bo izvedelo nekoč — in potem — joj!»

«Laž? Kar se tiče laži, te vprašam: kako je z lažjo zdaj?»

Tina je sklonila glavo.

«Torej! In če se izve, se bo izvedelo vse — in izvedelo se bo vse do najmanjše pičice.»

«Zares? In ti se ne bojiš?»

«Ne bojim se. Čemu bi se bal?»

«Pa jaz? Kaj bo z menoj?»

«Da imaš še taka vprašanja v sebi — po vsem, kar je bilo in kar je! Bo! Tega še ni — in kaj ti je mar bodočnosti?»

«Zares — ne izplača se.» Tina je vstala, skrčila pesti in zgužbančila čelo. «Torej dalje, dalje, dalje — v vrtnec. — Zdaj o čem drugem. Tina je spet tukaj.»

«Vendar,» je dejal Pirc.

Deževno je bilo zunaj. Sluzasta pajčevina se je motala izpod neba. Ceste so se solzile. Drevje je šepetalo. Vse hiše so bile zamišljene. Andrej je sedel pri pisalniku in je držal pismo v rokah. Bral je, bral, zmajeval z glavo, vročina ga je zapekla v sencih, spet ga je zazebló. Odložil je pismo, ga spet vzel v roke, vstal, šel k oknu, pogledal na vrt, pogledal v pismo, zazrl se je v tla. Zaprl je oči, jih spet odprl in je mežikaje gledal po sobi in ni videl ničesar in je vendar videl, da je miza — miza, stol — stol in okno — okno. Potem se je vzravnaval, treščil pismo na tla in hodil po sobi z dolgimi koraki. Pobral je pismo, spet sedel in pričel brati iznova.

Tedaj so se tiho odprla vrata.

«Andrej!»

Tina se je zdrznila ob pogledu na Andreja. Bled je bil, rezke gube so štrlele na čelu, ustnice so bile stisnjene, vse telo je sključeno. Pogledal je Tino izpod čela, temno so se zapičile oči vanjo. Hotel jo je pozdraviti, pa se je zateknila beseda v grlu, da je raskavo zaškrtnilo. Tina je okamenela in srce ji je zastalo. Rada bi bila prestopila z nogo, pa je bilo koleno trdo, da jo je zbolelo v členkih. Strašna slutnja se je zajedla vanjo in v glavi je pričelo šumeti in stemnilo se ji je pred očmi. Pa je zbrala vse moči, se prisiljeno nasmehnila, pristopila je k Andreju in mu položila roko na čelo.

«Preveč se mučiš, Andrej, slabo ti je,» je dejala in že so bile besede gladke in vsa omotica ji je prešla.

Andrej je vztrepetal in jo je venomer gledal.

«Slabo?» je dejal, «morda mi je res slabo,» je nadaljeval zamisljeno. «Kako ti?»

«Hvala,» je šepnila Tina.

Andrej se je prijel za čelo, potem zakril oči in v sunku dvignil glavo. Iztegnil je roko in s kazalcem pomeril na Tino, rekoč:

«Tina, ti veš, da te ljubim.»

«Seveda vem! Kaj ti je?»

«Da si mi vse na svetu? Da, da, da... kaj vem!» Planil je kvišku in zamahnil z rokami. Tina je zrla za njim, sedla je in se smehljala. Potem je dejala:

«Zakaj si tako čuden danes? Še pozdravil me nisi in zdaj se vedeš, kakor bi se ti zmešalo. Saj so te računi zmedli, ali imaš sitnosti v tvornici — ali kaj je? In če te motim — grem.»

Predobro je vedela, kaj je bilo, saj je videla pismo na pisalniku in si je koj mislila, da jo je kdo zatožil, in je tudi vedela, da je to gotovo Poldi Bizjakova. Zato se kakor nehote ni zmenila več za Andreja, vzela je pismo v roke, ga mirno prebrala, čeprav ji je srce utripalo močneje in močneje, ga spet položila na mizo in se zasmejala.

Andrej jo je motril in jo prijel za roke.

«Smeješ se?»

«Pa seveda! Moj Bog, kaj bi se jokala ali se obnašala, kot se vedeš ti? Saj vendar veš, da je Poldi ljubosumna na Pirca, ker ne zahaja več k njej in je vedno pri nas. In to pismo je Poldino — prav gotovo.»

Andrej je ostrmel. Nanj je padla tolika teža, ona — kakor da je to smešnica. Že se mu je jelo jasni in dejal je:

«Ah, Tina — kako ti vse takoj razumeš. Zdaj je tudi meni vse jasno. Prav imaš, kajpa, tako je. Oprosti.»

Objel jo je in ji poljubljal roke. Tina je dejala:

«In ti si verjel? Čakaj, čakaj!»

«Verjel, kako bi verjel! A že sama senca te verjetnosti mi je zastrla razum in voljo in zlomilo me je, tako zlomilo! Moj Bog, Tina, če bi bilo res, joj, kaj bi, kaj bi počel! Ti — da nisi moja — ne — ne.» Stresel je z glavo in že se je nasmehnil.

«Pa če bi te peklo — reci Pircu, naj gre — meni je prav.»

Tina se je sama sebi zastudila pri teh besedah, vendar je vedela, da so potrebne.

«Nikar — nikar! Kako boš potem ti, ko me ni ves dan doma in Pirc je vendar duhovit človek, ki te more zabavati. Če bi ne bilo njega, kdove, nemara bi mi še res kam utekla.»

«Torej nisi ljubosumen nanj?» si je upala Tina izreči in je treščila naravnost v sredo, da se ji je kar zmehnilo pred očmi.

«Ne — kljub temu pismu. Prepošten je — in on se je že zdavnaj poslovil od vseh zaljubljenosti, da se mi časih še smili za to.»

Tina si je grizla ustnice in neznosno ji je bilo. Davilo jo je v grlu in najrajša bi bila padla na kolena pred Andreja in mu priznala vse. Pa je vedela, kaj bi mu storila s tem, zato ga je pobožala po licu in dejala:

«Jaz pa sem ti hotela nekaj povedati danes — pa pridem — in ti kot hudournik.»

«Kaj je?»

«To ne gre kar tako, veš. Daj, na uho ti povem.»

Andrej je planil kvišku, objel Tino okrog pasu in jo poljubljaj do onemoglosti.

«Kaj zares? Zares? Je li mogoče? O, Tina, Tina!» je vzklikal in solze so mu stopile v oči.

«Vedela sem, da te bo veselilo,» je dejala z drhtečim glasom Tina in strašno ji je bilo.

«Koj povem Pircu,» je povzel Andrej.

«A ne v moji navzočnosti,» je resno odvrnila Tina.

«Razumem,» je dejal Andrej in dodal: «Zdaj sem najsrečnejši človek na svetu. Do smrti sem ti hvaležen, Tina. Molil bi in bi se zahvalil Bogu.»

Tina je zamahnila z roko. Vstala je in dejala:

«Veseli me, da si prišel iz nesreče v srečo; a zdaj me pusti, nič mi ni dobro.»

«Paziti se moraš zdaj, Tina. Na rokah te bom nosil.»

Poljubil jo je še, Tina pa je odšla z omahujočimi koraki v svojo sobo, kjer se je sesedla v naslanjač in dejala sama sebi:

«Kako je čudno življenje! Če bi priznala in mu povedala resnico, strlo bi ga in uničilo za vse življenje. Ker sem se lagala in ga ovila v še hujšo laž — je srečen in vesel — da bi molil! A komaj sem zmogla — in zares mi je hudo. A kaj bo, bo? Pa kaj, zdaj je lepo in kar je zdaj, je nekaj, vse drugo je nič. Konec.»

Vstala je, se preoblekla, naročila avto in se odpeljala v mesto.

Andrej je bil pisal po Tinino mater, ki je bila koj prišla in je bila tudi ona vesela novice. Vendar jo je Tina sprejela tako, da je mati razumela, da ne bo imela nobene besede v hiši. Vdala se je v to in ker je imela vsega, kar je hotela, in jo je Andrej spoštoval kot svojo mater, se ni vtikala v Tinine zadeve. O Pircu je

imela zdaj tudi ona slabe misli, a ker je znal dobro govoriti in ji je časih z eno samo besedo zaprl kak ugovor, se ni več zmenila zanj. Da se s Tino rada vidita, to je koj ugenila, vendar je bila prepričana, da Tina ni na slabih potih in posebno še zdaj ne, ko pričakuje otroka.

«To jo bo popolnoma zresnilo,» si je mislila.

Nekoč sta se bili srečali z Melanijo in mati jo je vprašala, zakaj je ni prav nič videti pri Gornikovih. Melanija se je izgovarjala, da ne utegne, in mati ji je dejala:

«Pa boš prišla potem — ko bomo imeli novega zemljana.»

«Novega zemljana?» se je vsa iz sebe začudila Melanija.

«Kaj ne veš? Pa seveda, Tina je ..., o — in Andrej je tako vesel!»

«Tako, tako. Kdo bi si bil mislil.»

Zvečer je povedala Rižnarju novico in je pristavila:

«Veš, nekaj groznega mi je prišlo na misel.»

«Kaj pa?»

«Da je tukaj Pirc vmes.»

«Tak ne bodi — to je pa že kar hudobno! Kako moreš svojo lastno sestrično obsoditi tako hudo! Kakšne ste vendar ženske! Če le morete, pa se zbadate, da Bog pomagaj.»

«Jaz pa vem, da imam prav,» je trdila Melanija.

«Kako moreš vedeti?»

«Tako. Slutim — vem in groza me je.»

«Če bi bilo to res — potem pač ne vem, komu bi še segel v roke. Pomisli, Andrej, ki ji je vse dal, ki ji daje oberoč in jo tako rekoč dviga od zemlje, da v samih razkošnih oblakih Tina niti tal ne čuti pod seboj. In da bi ga Tina tako goljufala! In tako lepo je sanjal pred leti o svoji domači sreči.»

«Saj se mu je izpolnila.»

«Kako? Da Andrej ne bo izvedel, meniš?»

«Če bi — verjeti ne bo hotel. Kdaj bi bil sicer že Pirca zapodil iz hiše! Pa ga še vabi in ga ima rad in mu je potreben. Ti ne veš, kako ste moški v tem oziru revčki. Ženska te premoti in ovije krog prsta, a moški ženske nikdar ne more prevariti v toliki meri.»

«Glej, glej, kaj imaš lastne skušnje?»

«Veš, da jih nimam. Pa če le pogledam Tino — koj vem, kaj zmore zvita in izprijena ženska.»

«Dela ji manjka.»

«Zdaj. A prej pri Mlakarju? Tina je pač take krvi. Sam Bog ve, kaj je v nji!»

«In ti si tudi nekoliko njene krvi. Čakaj, čakaj, pazil bom!»
 «O, moj dragi, ko niti ne utegnem! Saj vidiš; in tudi zljubilo se mi ne bi. Tebe in otroka imam čez mero dovolj — in zdaj še skrb za hišo. Kako daleč sva že?»

«Nisva še daleč. A v dveh letih, upam, bova že na svojem.»

«Saj morava biti. Delava in skrbiva.»

«Bi bila rajša kakor Tina?»

«Za vse na svetu ne bi menjala z njo. To grozno dvojno življenje, ta večna laž, ki jo tlači, in skrb, da se bo izvedelo! Vem pa, da tudi ona ne bi menjala z menoj, saj sem jo bila pred leti dovolj opominjala in jo svarila in jo spravljalna na pravo pot. Vanda se mi smili — ta je brez doma.»

«Kakor mi je zadnjič nekaj pravil Gornik, ji je menda v samostanu prav vseč in se boji, da bo kar ostala ondi,» je dejal Rižnar, Melanija pa je povzela:

«Morda ima prav. Vem, da je dom ne more veseliti.»

9.

Poldi Bizjakova je imela zdaj druge prijatelje, a maščevanju zaradi Pirca se le ni odrekla. In čakala je, kako bo vplivalo pismo na Gornika, pa je poizvedovala zaman in le to je izvedela, da je Gornik ves srečen, ker bo dobil potomca, in hodi Pirc v hišo, kakor je hodil prej. In ko je sedela nekoč sama doma, so se nenadoma odprla vrata in Poldi toliko, da ni umrla od strahu, ko je zagledala Mlakarja pred seboj.

«Križ božji!» je vzkliknila. «Ali ste ali niste?»

«Klanjam se, gospa! Kaj ste se me tako prestrašili?»

«Kako bi se vas ne. — Pa sedite; izvolite cigareto? Prosim. In likerja, čaja, kave — s čim vam morem postreči? Moj Bog, da ste vi prišli! Kako je to mogoče? Da vas vidim spet — in kar tako nagloma, nihče ni vedel, niste pisali. Pripovedujte, pripovedujte — poslušam vas, zelo sem radovedna.»

Poldi se je stisnila v kot zofe in se zazrla v Mlakarja, ki je bil lepo oblečen in se ni bil v teh letih prav nič izpremenil.

«Kar nekaj mi je reklo: pojdi — pa sem prišel. Kako mi je bilo? Dobro. Denarja sem imel, kolikor sem hotel. Oh, gospa, to vam je življenje ondi, to vam je življenje!»

«Kajne? Mislim si, da je lepo. In strašno rada bi bila kdaj v Ameriki.»

«Nič lažjega. Pri vaših sredstvih!»

«In se spet vrnete?»

«Seveda. Vendar tako brž še ne. — In kako je pri vas?»

«Pri nas? Dolgčas. Jaz se sicer ne dolgočasim, imam toliko nove družbe, da mi je že odveč. In obiske odpravljam, saj veste, dolžnost; koncerti, gledališče, dobrodelne prireditve, razna društva — to vse mi vzame prosti čas. In kar vesela sem, če morem biti kdaj sama. In kako presrečno naključje, da sem prav zdajle prosta in dobim takega ljubega, starega znanca, kot ste vi, dragi gospod Mlakar. Zares — iz srca vas pozdravljam. In pomladili ste se.»

«In vi, gospa! Za deset let ste mlajši od onega časa. Kar mladost vam žari z obraza.»

«Kaj res?»

Poldi se je razveselila te pohvale in ji je verjela. Skrivaj se je pogledala v zrcalo in se nasmehnila.

«In naši stari znanci?» je ironično vprašal Mlakar.

«Niste bili še pri njih?»

«Ne še. Prva pot me je privedla do vas, saj mi je tu, kakor bi prišel domov in tudi ondi v novem svetu sem vedno mislil na vas in — morda mi ne boste verjeli in mi celó zamerili, če vam priznam, da ste že vnaprej izrinili vsako simpatijo do kake ženske — in bilo je krasotič na izbor! — iz mojega srca in sem bil v duhu ves čas le pri vas.»

Poldi se je vsa srečna zasmejala in je dejala poredno:

«Gospod Mlakar! Skoraj bi morala biti huda na vas. Saj vendar veste, poročena sem... in...»

«Saj to me je ves čas peklo in se vam niti pisati nisem upal.»

«Ah, vi naivnež! Lepo od vas, da vas tujina ni izpridila. — Pa mimogrede: ondi tudi še niste bili?»

«Pri Gorniku! Kaj mislite! Ne bi se mogel premagati, da ga ne bi pobil kakor psa. In njo prav tako. Zato rajši ne pojdem.»

«Jaz bi vam svetovala drugače, gospod Mlakar.»

«Kako?»

«Da morate na vsak način tja.»

«Kakor bi prišel prosjačit?»

«Ne, Bog varuj, saj vem, da imate vsega dovolj. Če je človek v Ameriki... A tako, da jih malo podražite, jim vzbudite vest... Pa saj še ne veste novic od ondi?»

«Seveda ne. Radoveden sem pač.»

«Torej poslušajte.»

In Poldi mu je v dolgem pripovedovanju razložila vse podrobnosti o Gornikovih dveh in jih pobarvala po svoje in povedala še več, kot je bilo res, in tudi to, da je Tina v pričakovanju, in ni pozabila dostaviti, kako in kaj ona misli o tem.

«Kaj slišim!» se je navidezno čudil Mlakar.

«In Andrej je kakor voliček. Ničesar ne razume. Res bi storil kdo dobro delo, če bi mu vse pojasnil.»

«Pa si bom res ogledal to čestito družbo. In Tina, ki je tako grdo ravnala z menoj — da si upa še nadalje!»

«Kajne? Solze me oblijejo, če pomislim, kak mučenik ste bili pri njej. In tako brez doma — revež.»

«Ah, kaj hočemo,» je hinavsko zavzdihnil Mlakar. «Potrpel sem in se vdal usodi. Mučenik sem, vem — o in Vanda, kako mi je hudo zaradi nje!»

«V samostan pojde.»

«Kaj, moja hči, v samostan?» je vzklikal Mlakar.

«Tako daleč so jo pritirali,» je podpihovala dalje Poldi. «In vsega je kriva Tina. Pirc? Saj veste, moški jemlje, kjer dobi. Zakaj ne bi?»

Še dolgo sta se razgovarjala in Mlakar je obljubil, da pojde h Gorniku, da pojde tedaj, ko bodo vsi trije skupaj. Poldi je bila že zdavnaj vse izvohala, kdaj prihaja in odhaja Pirc, in je vedela, kdaj dobi vse tri skupaj.

«In moško se postavitel!» je dejala Poldi, ko je odhajal Mlakar. «Tako žal mi je, da me ne bo zraven,» je dodala. «Pa veste kaj, tudi jaz pridem takrat, kar tako slučajno.»

«Kakor hočete,» je odvrnil Mlakar.

Poldi si je v zadovoljstvu mela roke. «Zdaj bo počilo — izvrstno.»

Kakor strela z jasnega je udarilo v Gornikovi vili, ko je bil nekoč zvečer vstopil Mlakar v salon, ne da bi ga bil kdo javil. Andrej je planil s stola, Tina je vztrepetala, Pirc je počasi vstal, stopil h klavirju in se naslonil nanj.

«Dober večer, gospoda!» je pozdravil Mlakar. «Vidim, da vas ni razveselil moj nenadni prihod. A tako je pač na svetu. Danes tebi, jutri meni.» In ne da bi sploh mogel kdo do besede, je Mlakar sedel v naslanjač in se ozrl po salonu.

Andrej je planil k njemu:

«Človek, če ti je kaj do življenja — pri tej priči se poberil!» je zavpil z raskavim glasom, da se je še Pirc zdrznil in se začudeno ozrl v Andreja.

«In to bi naj bila fina hiša, fina družba!» je malomarno dejal Mlakar in pogledal Andreju v obraz. «Ne tako naglo, dragi moj, sicer se bova merila drugače!»

«Kaj?» je zarohnel Andrej. «Groziš mi, ti groziš?»

«Andrej!» ga je skušala miriti Tina. «Tak nikar! Kaj ni škoda?»

Andrej jo je pogledal, spomnil se je, da bi utegnilo vzburjenje škodovati Tini in je obstal sredi salona in dejal mirno:

«Če hočeš govoriti z menoj, Mlakar, pojdi v mojo pisarno. Prosim!» In se je okrenil k vratom.

«Pa ne še koj,» je odvrnil Mlakar. «Pridem, popotnik, iz Amerike, grem na obisk k najbližjim sorodnikom — a tu — lop in lop. Sedi, Andrej, sedi in bodi človeški. Saj bi nemara meni bolj pristojala ta jeza, li ne?»

Andrej je res sedel, tudi Pirc je zavzel spet svoj prostor, Tino pa je bilo v tem hipu strah: gledala, gledala je Andreja, potem Mlakarja, potem Pirca in se je zdrznila: «Vsi trije — vse tri —.» Tudi oni trije so se spogledali in se v hipu zazrli v Tino in vsakemu posebej je bilo čudno pri srcu. Pirc je dejal v mislih: «Pravcato brezno.»

Mlakar se je okrenil k Tini in dejal:

«Torej, Tina, pardon, gospa Gornikova, kako vam je?»

«Ne odgovori mu,» je dejal Andrej.

«Lepo, lepo, gospod Mlakar,» je kljub temu odvrnila Tina.

«Slišal sem, izvrstno se zabavate, tako rekoč živite v samih zlatih oblakih. In vi, gospod doktor, ste zelo čislani gost, ste kar v hiši in...»

«Mlakar!» je zavpil Andrej. Pirc pa je povzel:

«Kar mi seveda zavidate. Nič ne de. Le dalje!»

Tino je spreletelo in že je vstala, da bi odšla, pa se je med vrati srečala s Poldi, da je kar odstopila in se prestrašila nje še bolj kot prej Mlakarja.

«Ti!» se je zavzela.

«Pozdravljeni! Dolgo me že ni bilo. Pa sem slišala, kako veselo presenečenje vlada zdaj v tem domu, in sem vam prišla čestitat. Pa kaj vidim? Gospod Mlakar, je li mogoče?»

Prihitela je do njega, mu segla v roke, podala roko tudi Tini in Andreju, Pircu pa se je nasmehnila in dejala:

«Veseli me, gospod doktor. Dolgo se že nisva videla.»

«Škoda,» je dejal Andrej, «v nekem čudnem nesoglasju smo pravkar — pa izvolite sestii.»

Tudi Tina se je vrnila in sedla na svoj prostor. A preden je prišel kdo do nove besede, so se hrupno odprla vrata in mati je zaklicala že na pragu:

«Andrej, kaj nimaš nobene časti? In ti, Mlakar, odkod si se pritepel? Kaj ti je, da motiš družino? Vun!»

Vsi so se zdrznili, Pircu je bila mati v tem hipu neskončno všeč, Mlakar pa je dejal:

«Kar se časti tiče, je menda Andrej res nima dosti in Tina tudi ne. Čudne stvari sem slišal tja do Amerike in sem vas prav hotel opozoriti, da se branite ... pa ...»

Tedaj je pograbil Gornik Mlakarja za roke, ga tiral do vrat in dalje do pisarne, sunil v vrata in jih zaklenil. Poldi se je zgrozila in viknila:

«Moj Bog, v razbojniško hišo sem zašla! Ni dovolj drugih stvari, še goste mečete na cesto. Res, nisem se motila, da je tu ...»

Dalje ni mogla, zakaj že je Pirc odprl vrata in obstal ob njih kakor kip in pokazal z roko in dejal:

«Izvolite!»

Poldi je odšumela in siknila:

«Pošast.»

Tina se je držala za glavo, mati ji je brž prinesla moker robec in ji ovijala čelo, Pirc pa se je poslovil, rekoč:

«Da ne bo kje prisluškovala. Klanjam se!»

«Kaj te je privedlo sem in čemu si prišel?» je dejal Andrej skozi zobe in temno zrl Mlakarja.

Mlakar se je smehljaj in dejal:

«Čemu ne bi prišel? Saj sem bil obljubil, da boste še slišali o meni.»

«Vrneš se?» je siknil Andrej.

«To bomo še videli.»

«Nič videli. Ti se vrneš. Tako hočem.»

«Andrej, ti si slep.»

«Nobene besede!»

«Tak molči,» je mirno nadaljeval Mlakar. «Saj niti ne veš, kakšen revež si.»

«Nobene besede! Vse vem, odkod imaš razne novice, ki zame niso nobene novice. In o tem ne govori.»

«Če hočem?»

«Ne boš. In če stokrat prisežeš, ne verjamem ti ničesar. Zavidaj mi, vem, a kar povej vsoto — saj zato si prišel,» je govoril Andrej v eni sapi in hodil po sobi gor in dol.

«To misliš?» je navidezno ogorčeno vprašal Mlakar.

«Ne mislim — vem.» In je odprl miznico, vzel denar in mu ga odštel. «Dovolj?»

«O! Ne sramoti ...»

«Nič te ne sramotim. A če še kdaj prideš, potem glej, kako boš prišel živ iz mojih rok. Pojdi!»

Mlakar je požrl že pripravljeno besedo, odšel je in se ustavil pri Bizjakovih.

«Kaj je bilo?» ga je vprašala koj pri vratih. «Ti strašni razbojnik! Tožit jih grem.»

«Mene pa je prevzela žalost, da ne ostanem niti dneva več tu. To je življenje, moj Bog, takole pehajo človeka.»

Poldi mu je verjela in dejala:

«Nikar še — ostanite — to stvar moramo razkrinkati.»

«Draga gospa, meni se ne ljubi,» je odvrnil Mlakar. «In pojdem spet nazaj.»

«O, gospod Mlakar! Da bi mogla z vami! Vse se mi je že pristudilo.»

Mlakar se ji je na slepo srečo približal, jo objel in dejal:

«Nič lažjega kot to. Pojdi z menoj.»

«Gospod — gospod —» je sunkoma dejala Poldi, potem se ga je oklenila. «Pojdem.»

In čez nekaj tednov je bilo slišati v mestu, da je gospa Poldi Bizjakova nenadoma odpotovala v tujino na oddih in vzela ves denar in vse dragocenosti s seboj. Njen mož je poizvedoval za njo, a se je naveličal, in je živel le še trgovini.

O Mlakarju in Poldi pa ni nihče slišal nobenega glasu več.

Firc se je zasmejal na ves glas, ko je bil izvedel novico in je dejal:

«Česa drugega Poldi ni bila zmožna. In stavim, da je srečna z Mlakarjem.»

(Konec prih.)

Miran Jarc:

Vodoravnost.

I.

Tri breze ... Tri poti po bregu v dolino ...
 Ne misel, škrjanček se dviga v sinjino ...
 Star križ: a še Bog se smehlja, ko mu roža
 se vije krog nog, ki mu tiho jih boža.

Ne ura, le detal trka v goščavi.

Večnost zgrnila se je po planjavi.

Tiha je rast. — Visoko drevo! A še ne do nebaj!

pa jutri že više ... Vsaka stvar se mi odpuščajoče smehlja.

«Zdaj si naš, zdaj si naš!» se preHITEVAJO bilke.
Prisluhnil sem jim in vedre budilke
so lahko ovile duhá mi, teló mi sklonile
in varno na zemljo predobro ga položile.

Obzorje in nebes in solnce... Ves Tvoj sem, vesoljna
Če hočeš njen biti — umeš li udano ležati? pramati!
Ravnina, ravnina! V jasnino se megla duhá mi razteka.
O, da bi ne bilo nikdar več, nikjer več človeka!

II.

Polnočni skovir je priklical iz smrečja črnega
rastoči srp, da se je zbala nebeška plošča.
Ogrnil sem se s tišino plašča srebrnega
in svežega miselnega lošča.

Žalost me je v mozeg premrazila
vsebolj kot tretje nočne ure hlad,
ne morda, ker se je za hip prošlost v meni vobrazila,
ne morda zavest bodoče samote, ker sem še mlad.

Tudi nisem pozavidal dolin, kjer godba buri in druží
pare, kopajoče se v sladostnosti,
— že davno vidim skoz njih vonjivo telo okostje v žolti
mlakuži —
razkošni prividi so zame le še zlovešče pošasti.

O, vesolje — ti si zakonita godba in molčanje soglasno,
brez smeha, brez joka, brezosebno, brezspolno!
Kedaj zrastem nazaj preko živali in drevesa v brezčasno
tišino gorá, v udanost brezvoljno? —

Na zemlji ležim razpet v podobi križa,
v gorečem dihanju — molim za svoje, za zemlje, za vseh
solnc teló.
Že se spokorniku mi odpuščanje bliža,
vsaka stvar diha vame, — o, kak je blizu nebo!

III.

Drevo,
kaj si zašumelo,
ali se je vjelo
v tvoje vejevje — meni v rokó
ihtenje?

Morda zato,
ker so odšli ljudje?
O, Bog z njimi in hrepenenje!

Drevo,
zdaj sva sama,
nocoj bova pela
ne več «srcé, o, srcé!»,
nocoj bova molčala
— ni več ljudi! —
in smo samí, samí:
zemlja, čeri, drevesa, širjava noči...
Vseprostost, vseradost! Zdaj bomo pozabili,
da smo nekoč — govorili,
da smo nekoč bledeli, drhteli,
da smo nekoč prosili, vpili
in padali na kolena...

Vaš sem, vaš, o, saj me poznate:
skala sem, siva in slepa,
gorska sem kepa.
Na mojih višavah se ne zgrinjajo trate,
tudi ni rož, ki po pesmih dehte; —
tu vonjí le po viharjih, ki so bili...
— o, kdo ve: kje so se izruli, kam se prepodili —
jaz sem gorska kepa,
strma in oglata... sfinga slepa...
molka večnega okamenina. —
Kdaj sem rasel? Zdaj sem le strmenje.
Vem le, da je dobro, dobro mirovati,
mrtvo zreti, bdeti nad vekovi,
ne več sebe čutiti, in spati... spati...

Ali čez veje
se je raztrosil šelest kot spomin
ali iz dolgih cest,
ali iz daljnih mest
ali od tujih zvezd:

Bolest... bolest...

Juš Kozak:

⟨Konec.⟩

Dota.

14.

Dušanček je par dni že povešal svojo vročo glavico in skrbno ga je Marta položila v postelj. Truden blesk je meglil prej tako živa očesca. Ležal je pohlevno in vdano.

— Ana je vstopila razigrana. Poredno se je ozrla na vse plati, še z znamenji se je prepričala, ali sta sami. Martina radovednost se ji je smehljala.

«Kaj pa črviček? Ne bo papal piškotov?» Ni ji stegnil nasproti svojih vročih ročic.

«Ana, kakšna pa si?»

«Ti, Martinček, to boš gledal.»

«No, kaj pa je?»

«Doto imam. Očetovo.»

«Se ti blede, Ančka?»

«Živa žival ta resnica. Sem sedi in poslušaj.»

Marta je menila, da se ji zmeša vsak hip. Ničesar ni mogla razumeti iz njene pripovedi, le čuvstvo neizmerne sramote je klonilo njen pogled do drhtečih prstov.

Ko je vprla svoj pogled v Ano, je žarela na njenem obličju velika rdeča lisa sramu, materinsko znamenje, rojeno iz duše.

«Kaj si storila, Ana!»

Ana je odpirala svoje sinje oči od začudenja, da so lesketale v očesni belini debele solze in od togote so se ji tresle roke. Njeno dobro voljo je sestra poteptala s prvim vzklikom.

Marta še ni mogla oddehniti. Oster nož je presunil njene grudi.

«Torej je vendar le kradel. Ti pa si se prodala za očetovo doto, katero je zbiral s solznimi očmi moža, ki ima samo dvoje na svetu. Materi ne da spati večno spanje njena kletev, ti pa ležiš v naročju...»

«Tega ne boš trdila.»

«Seveda ne! Še slabša si od candre.»

«Ne, Ana ni vlačuga. Lažeš, Marta.»

«In si. V mojem srcu si, pa naj te svet blagoslavlja.»

Ani so vrele iz onemogle togote debele solze.

«Niti mezinca mu nisem dovolila. Sovražim dedca, pred vrata ga vržem, kadar se zopet prikaže. Le najino doto sem hotela imeti, da ti olajšam življenje.»

«Nikdar in nikoli mi ga ne bo lajšal denar. Tamle leži moj. Iztrgati sem mu jo hotela, da jo je nosil v nedrijih, bi se

prikopala do nje, če bi jo skrila v svoje osrčje, bi mu razpraskala grud in ga pokazala svetu, kdo je razdejal Gornikovo hišo. In kar je bil ponos v Gornikovi hiši, se je v tebi prodalo s telesom, katerega je mati z nasmeškom sreče umivala. Gornikovi so znali umirati molče, s krivico na ustnicah so legali v grob, da pokličejo božje maščevanje zase v boj. Ti pa si se vrgla pod noge tistemu, ki je na njihovem grobu zgradil grmado sramote in ti lizal noge, kakor psi.

«Marta, Marta, ne žali me do krvi! Polovica je tvoja.»

«Molči, da te ne vržem na cesto! Moj Bog, moj Bog, ta sramota! Vstanita, oče in mati, izbijta to lajdro!»

«Marta, ti blazniš. Saj me nočeš razumeti. Rekla sem, da ga sečbam, če se prikaže.»

«Kaj misliš, da pride? Ukradeni denar ga je tiščal in zanj je kupil Gornikovo Ano. In meni je izvil orožje.»

«Lažeš, lažeš! Če ne vzameš, ti povem, da razpiham ta denar na vse strani!» Trepetajoča je vstajala v svoji jezi. «Nočeš? Pa nori dalje!»

Drvela je s stanovanja. Pa jo je žgalo kakor opekline, kjer se je dotikal denar telesa.

Pred zrcalom denarja raste moč človeka v slabost, ki se posmehuje kreposti. In je zlato tista luč v človeštvu, da čustva slabotnih umirajo v njegovem žaru kot večje.

Tako se je Ana za prvim vogalom razjezila nad Marto ter jo obsodila zavisti, ker ni sama priborila denarja. Njena čustva, pred kratkim še vsa pekoča, so pričela iskati utehe v razsipanju. V svoji trgovini se je ustavila, oko je vriskalo pred izloženo prelestjo.

Kar so dosegle oči, se je kupičilo pred njo, da je potapljala svoje roke v ščemečo svilo in so jo prsti skeleli od sladkosti. Le roža kraljeva se odeva za svatbo z enako skrbjo in naslado.

Trgovcu je zbudila veselje nad lastnim blagom, tako večje je koprnelo oko po ščemeči tkanini.

Gledala se je Ana. Telesu iz alabastra bo najtanjša svila vdihnili rožasto polt. Oko je razbiralo, v kakšni barvi bo nevidneje lila in odražala boke. Med pestrimi svilami crep de chin in crep georgette je begalo in ugibalo oko, kako bo oblikovala rdečica njene grudi, se prelivala zopet v hladno belino, bo strastno plamtela polt pod sitim zelenjem in pritajeno gorela v temi modrine. Iskreče oko izbira haljice metuljčku. Da se ga ne polakomnijo človeške roke v nevarnih nočeh, mu je namenila žametni brokat, ki bo z ledeno hladnočo zastiral pogled na rajske

gričke. Bruseljske čipke je vzljubila, da sprede pajčevino, skozi katero se bodo smeli približati izbranim ustnicam najnežnejši cvetovi njenih prelesti.

Vsa jezica ji je splahnila v lilijnem vojnu snežnega perila, topečega se v vročih rokah. Čudna misel jo je prevzela, smehlja je jo je pozdravila: «Beži, Marta se unese, je vsa prismojena!» Naročila je celo bogastvo za malega Dušančka.

«Za par let bo imel. Joj, kako bo srčkan v tej vijoličasti obleki. Imate tudi take nogavičke? — Imenitno. — In zdaj še srajčice, majice.»

Skoro se je pričela sramovati nenasitnosti svojega srca.

«Marta se bo postavljala z njim, takrat se bom pa lahko prikrito smehljala.» Zavrtela se je na peti, pustila svoj naslov in že je pred trgovino premišljala, kaj bi si še izmislila. Spomnila se je čeveljčkov zanj in zase.

Nato se je oddahnila, naročila voz in komaj je zavila, utrujeno se naslanjajoča, krog vogala, je ugledala Damjana.

«Damjan, spremi me nočaj v gledališče. Prideš? Peta loža.» Kako bi utegnila opaziti njegove vroče oči?

«Zdaj je moja,» je premišljeval Damjan. Kamorkoli se je ozrl, v vseh pregibih se je prelivala pred njim, razposajena in mlada, blesteča in gladka polt se je razgalila. Kakor bi ga plamteča sla gnala v smrt, da izgori v njenih objemih.

«Ne morem domov,» je sklenil. «Le boji se greha nad rodno sestro, če ne bi se mi vdala že zadnjič. In vendar ne ve, da se igra z blaznostjo mojo, kadar mi otroško odkriva svoje čare mladosti in se mi zopet boječe odmika. Ne, to ni več koprnenje, je vzbesnelost krvi, ki se brzda s poslednjimi silami. Ana, Ana, ne smehlaj se in ne mežikaj s svojimi jamicami, jaz čutim, da se že trže v meni.»

Doma je trepetala golobica Marta: «Zdajle mora priti.»

Dušančka je žgalo v zapeljivih, očesca so žarko gorela. V grlu mu je tičalo in kadar se je dvignila glavica, vselej je trudno omahnila, težko hropeča. Upadle ročice so segale k vratu.

«Moj Bog! Z doma ne morem in naj mi umre.» Ni mogla verjeti besedam. »Dušanček, Dušanček!»

Nerazumljivo je golčalo v grlu.

«Saj znorim!» Roke na sencih, je begala po sobi, prisluškovala, da je sleherna žilica trepetala in vsak korak je olajšal grudi za vzdih. Prevarana od sluha je planila nazaj k otroku, mu ovijala vrat in debele solze so kapale na razbeljeno obličje.

«Dušanček, slišiš, majceno se zasmeje.»

Kakor bi jo dete razumelo, neizmerno žalosten smehlaj je hušknil čez ustnice.

«Moj Bog, in ta je poslednji!» Ostro ji je slutnja porinila žarečo ost v srce.

«Zakaj si mi najslajšo radost poslal v najhujše trpljenje! Zakaj mi jemlješ moje vse?»

Dušanček je posinel in zapiskalo mu je v grlu. Premagalo jo je. Brezumno si je pulila lase in udarjala z glavo v zid: «Prekleti, prekleti! in še ga ni od nikoder. Zlata duša, vse ti odpuščam, samo pridi, pridi, da rešim dete!»

«Vse vam dam, le otroka mi pustite!»

Onemogla se je vila in ihtela, da se je plazilo med štirimi stenami, kakor bi pojemalo smrtno ranjeno bitje.

Zblaznela ljubezen se je rvala s smrtjo. Da ji ustavi korak, je spredla prevaro.

«Dušanček, ali čuješ,» se mu je laskal hripavi glas, «škrjanček poje. Na sive glave palčkov seda in jih kljuje, da cvilijo ti ubogi palčki. Solnčece pa se jim smeje, da se mu sline cede. U, kako beže palčki. — Joj, Dušanček, kaj se je meni zgodilo! Vprašala sem rožico: «ali imaš medicine sladke in dobre?» «Imam jo,» pravi rožica. V njej pa je bila že čebelica, jezno je pogledala moj jeziček in me spekla. Aj, kako boli, Dušanček!»

Toda dete je žarelo in golčalo. Niti oči ni več odprlo.

In že je vedela, da ne ustavi koraka. Zavedela se je: «Davica».

Tisti hip je zaškripalo v vratih. Že je imela ogrinjalo na sebi in mimo Damjana med vrati je drvela: «Otrok umira!»

Planil je v sobo, krčevito pritisnil otroka na prsi, opotekajoč se od sramu.

«Otrok mi umira, jaz pa poljubljam labodji vrat njene sestre.»

Zrl je vase, kakor bi gledal črva, ki se plazi po tleh.

«Stri hudiča!» je teptal nevidno prikazen pod seboj. Otrokova roka se je zganila, se dotaknila vratu in padlo je nanj kakor žareče železo.

Za trenutek je ugasnila bolečina v prsih. Dvoje belih bokov je vabilo v sproščenost telesa.

«Stri hudiča, stri hudiča!» In zdelo se mu je, da že leze vanj gnusna prikazen. In poskušal jo je pregnati z dobroto in ji iztrgati strupeno zobovje. Pritisnil je svoje lice na žareče obličje in mu govoril: «Dušanček, kadar ozdraviš, ti prinese tvoja teta, lepa teta Ančka, oblekce, lepe nogavičke, zlate šolnčke in vse popisane predpasnike. To se boš smejal. Dva palčka udrihata tretjega, in ta se otepa in brani na vse plati ter ju z nožicami brca pod nosek.»

Marta se je vrnila z zdravnikom. Z otroško vdanimi očmi sta zrla vanj, v čarodeja, ki jima odreši otroka.

15.

Večna luč brli tako pred altarjem, kakor je Marta bdela poleg postelje svojega črvička. Je pojemala in zopet vzplapolala, da so goreči plameni upanja osvetlili pekoči obrazek vročičnega deteta. Če je stegnilo ročico, jo je izpraševala po njeni želji in vsa je trepetala, da bi izpolnila njeno prošnjo. S pojemajočo vročico so plahnele zalite ročice in vedno jasneje so blesteli črni biseri, žalostni in ubogi.

V svojih strastnih skrbeh se je bala za drobni vratak, kakor bi bilo nežno grlo malega tička, kateremu že prijem zamori pesem.

Jutranje ure so šele zapirale svinčene veke čuječe matere, podobne vrtnarju, ki vso noč hodi po vrtu, da bi s svojim dihom otajal slano, pretečo prvim cvetovom jablane.

Potem, ko se je v srditem obupu sprijela njena bit s smrtjo ter jo premagala, je vidno opešala in se je zdelo, da se plazi s čelom po tleh ter se ne upa dvigniti svojih oči, kjer so ravnale njeno usodo široko razprte božje dlani. Krivila se je kot kača pod njimi, da se ne ganejo in ne... Niti misliti se ni drznila.

Damjan je taval, blodil po sobi, presedal z njo poleg deteta in se boril v črnih brezni svojih vesti. Vstajal je pred njim morilec lastnega otroka. Včasih so zasijale oči otroka in vzbudile v njegovih prošnjo, naj prizanese materi.

V prvih dneh sta mu pomagala dva angela smrti s potegnjenimi meči ter branila njej do njegove duše. Nato sta povabila orožje in na vratih so zasijale sinje zvezde, pogledale so ga, kakor tisto noč, ko je njena bela polt zardela pod vročimi ustnicami.

Pogledi, ki se še niso prelili v besede, so nevarni kot neznane čeri. So podobni radosti in opojnemu čaru pomladi, ko je vsaka rosa na cvetu jablane nepreživljena radost. V bogato razkošje slasti vabijo, da mora umreti, kdor se ne zna brzdati v svojem hlepenju.

Zato so se čudno križala vprašanja.

«Damjan, kajne da ozdravi?»

«Ti, zakaj ne pride Ana pogledat?»

«Ana? Ano sem ranila.» Vse mu je povedala.

«Zakaj si storila? Še zdaj ne poznaš Ane in njene čiste duše, ki ti je hotela le dobro?»

«Ne moreš razumeti, kako sem trpela. Oh, preklete tiste ure, ko je grešil!»

«Grešila? Marta, ne trdi, česar nisi videla. Jaz verujem v njeno čistost.»

Dolgo mu je zrla v oči in srkala tolažbo njegovih besed, ne sluteč, da se ta hip njegovo srce raduje za Ano, ker verjame v njen greh in se pripravlja na plen kakor tiger, ki je zaslutil prvo slabost svojega nasprotnika. Da je videla, bi krvaveča iz vseh ran ozdravila. Zaupala je vernost toliko skušanega srca in sklenila skrivaj, da obišče sestro in jo prosi odpuščanja.

«Damjan, prosim te, čeprav težko, denar bi rabila. Premisli, kako naj pomagam Dušančku iz postelje, saj nima niti tople obleke. Kako strašno bi trpela, če bi morala prositi Ano. Prihrani mi trpljenje.»

«Storim.»

«Glej, Damjan, glej, smehlja se.»

«No, vidiš, zdaj je nevarnost minula.» In ta hip je izbrisal v njem vse sledove strašne noči.

Zapustil je dom, kjer ni mati več vedela, kaj bi storila od radosti.

«Mama, žejen.»

Tresoča roka mu je skrbno podajala, da ne upihne prvega smehljaja. Zadovoljno so jo gledale črne oči in oživljajoč sen jih je zatisnil.

«Ti si mi vrnil Damjana s svojim prvim trpljenjem.» Hvaležna mati je poljubljala čelo, za katerim je mlado, vstajajoče življenje pregnalo vročične sanje. Tesneje jo je ročica pritisnila k sebi.

Ana je še spala, ko je vstopil Damjan. Izpod tople pernice je pogledalo dvoje preplašenih zvezdic. Svileni šolnčki, ki so prinesli utrujeno domov, so prevrnjeni stali pred posteljo.

«Ti si.» Poredno se je skrila pred njim. «Česa želiš?»

«Dušanček je bolan.»

«In tudi zdrav, kajne? Veš, vse vem, čeprav mi je sestra prepovedala vrata.»

«Odpusti ji, Ana. Ni mislila tako hudo.»

«Norci ste, vsi skupaj ste norci. In ti z njo. Poglej!» Pokazala mu je na mizo, kjer se je že vse dni zabavala s predstavo otrokove radosti, ko zagleda svoje bele oblekce, čeveljčke, maje in lepo paličko.

«Vse to si ti, Ana?»

«Jaz, iz hvaležnosti...»

«Ti niti ne veš, kaj si storila. Mi smo...»

«Mi smo suhi, kajne? Rabiš denarja?»

«Bi, za Marto.»

«Zakaj pa takoj ne prideš. Daj mi torbico.» Izpod odeje se je dvignila, kakor bi vzplaval bel labod. Mrena je pala na njegove oči.

«Zdaj me pusti, spala bom. Zvečer pridem sama.»

Njemu se ni dalo.

«Ste krokali, gospodična?»

«Seveda smo. Ti misliš seveda, z njim?»

«Šepečejo, da mu je Bog naklonil najvišjo radost.»

Zasmejala se je, da ji je odeja zdrknila z grudi: «Na sodnji dan, če bo v nebesa prišel.»

«Ana, ali je res?»

«Če rečem —» Sramežljivost jo je zagrnila.

«Res sem trepetal.»

«Pravijo, da mu je prevara vzela par let.»

«Zdaj mi je laže.»

«Zakaj pa tebi?» Počasi se je ozrla vanj.

«Tistih oči v gledališču ne morem pozabiti. Ana, meni se zdi, da blaznim. Kamor se ozrem, tvoja roka... tvoj smeh...»

«To, glej, da si izbriješ iz glave! Sem ti že povedala, da ne nori. Kakšen pa si bil zadnjič?»

«Verjemi, Ana, ni blaznosti, ki bi je ne storil zate. Ne vidiš, kako te že par let iščejo moje oči in so ti hvaležne za vsak utrip tvojega belega telesa, pred katerim sanjam, pijan do smrti?»

Prestrašila se ga je. Toda opojna gorkota in sladka utrujenost prejšnje noči so jo razpasle, da se je igrala z njim.

«Ubožček, kljukec lažnivi! Zdaj se spominjam, kako se mi je sanjalo nekoč, da je Martin ženin stopil k meni in je ves norel, če sem mu pomolila nožico izpod odeje.»

Damjan se je ozrl. Rožnata nožica je pogledala kakor bela miška izpod odeje. Planil je k nji, jo poljubljal na prstke in nič več se ni zavedal.

Ona se je igrala. Skrila je miško in njen smeh ga je vzdramil. Stal je pred njo in pozabil na vse... Blazen krik je bruhtal iz njega, stisnil jo je k sebi in vse ga je dražilo. Njeni klici: Damjan, Damjan... noriš... sestra... tvoja žena. — On pa ni hotel šale, dušil jo je s svojimi poljubi.

V smrtnem strahu je planila kvišku in vsa prelest se je razgalila na telesu, hotečem pobegniti.

«Norec, da, norec sem, Ana,» je hropel ter jo prižemal k sebi. Hotela je pozvoniti, prevrnila je stol in z vso silo se je vprla vanj, da ga pahne od sebe...

Marto je poklicalo. Globoko v duši se je oglasil tajen, nezazumljiv glas. Trdo je govoril, iskreno prosil.

Dvignil jo je, nevidna roka jo je prijela, skrita človeškim očem, ki veže le dušo z dušo. Marta je ubogala. Tekla je, da prosi iz same radosti nad ozdravljenjem svojega sinčka svojo sestro, poredno plavolasko Ano, odpuščanja... da objame ves svet... Tekla je, da se vrne čim prej... Zakaj te ni zbudil prej ta glas, Marta?...

Med vrati je čula Anin glas: «Beži, Marta!» in videla njega, kako objema njeno sestro.

Padala je, padala, kakor bi se zemlja udirala za njo in že je stala na ulici. Ničesar ni videla, ne slišala, zamotana v gosto temo, drveča tja k vodi.

V prsih je tičalo ledeno srce; ta led jo je žgal, da je vse telo gorelo; v valovih bo pogasila bolečine...

In ko se je udirala v močvari travnika, se ji je prikazalo. Od vode sem je prihajala mati, je težko sopla, se opirala ob palico, vihrali so sivi lasje in zemlja je bobnela. Trdo roko ji je položila na ramo.

«Mati, ne glej me!» je stokala. Iz široko odprtih zenic jo je žgal živ ogenj.

«Sedi,» je veleval mrtvaški glas. Koščene, žuljave roke so jo podrle na tla.

«Zdaj umiram.» — «Iz katerih globin prihaja ta glas?» se je plazil Martin pogled po tleh in padla je na tla, da ne bi videla.

«Zdaj umiram. Sestra je sestri srce razgrizla. Izpolnjeno je prekletstvo. Nosite ga. Gornikova hiša je mrtva.»

Planiti je hotela Marta, pa jo je zopet podrlo. «Iz groba prihaja ta glas... Sestra je sestri... Iz groba vre šum vode...»

Pa je postajal glas blažji, kakor bi se bližal božji slavi.

«Marta, Dušan te kliče!»

Je čula, ni razumela.

«Marta, Dušan te kliče!»

In šele sedaj je prisluhnila plodnica svojega sina.

«Dušan!»... je ječala bolno, tiho.

«Pojdi in vzemi ga v naročje. Žejen je. Jaz ležem spat. Gornikova mati je mrtva, njena hiša je mrtva. Je Marta umrla v ljubezni kot mati. Je Ana umrla v bogastvu kot hiša. In Dušan je sad... Vstani!»

Pokorno je vstala. Sivi lasje so ji bili v lice, kakor da je blazen vihar med nebom in zemljo. In se ji je zdelo, da se odpirajo grobovi in vstajajo mrtveci k sedmini Gornikove hiše. Mati jo je trdo vodila za roko.

Pred mestom se je osmelila ozreti se vanjo.

«Pojdi, umrl bo brez tebe.»
 «In odpuščanje, mati?» Razpokane ustnice so krvavele.
 «Odpuščanja ni.»
 «In sovraštvo, mati?»
 «Sovraštva ni.»
 «In ljubezen, mati?»
 «Ljubezni ni.»
 «In ti?»
 «Jaz sem umrla.»
 «In Gornikovi?»
 «Jih ni. Tvoj sin nosi v srcu njih doto.»
 Še enkrat se je oglasil glas, trd, neizprosen.
 «Pojdi, žejen je.» In so skopneli sivi lasje.

Marta se je zavedela. Omahnila je in se ovila drevesa. Ničesa se ni spomnila, le strašno spoznanje je živelo v duši. Zdelo se ji je, da se je pravkar tresla zemlja, da so padale zvezde z neba in je gorel ves svet s strašnim plamenom, s katerim je odhajala mati. «Pojdi, žejen je,» je sikala z vrha plamena.

Človeška bolest jo je vrnila življenju. Ko je planila skozi vrata, je sedelo dete v kuhinji. Naglo in bolno je drhtelo od mraza.

Stisnila ga je na svoje vroče telo.

«Mamica, žejen.»

Sklonila se je nad njim in mu s solzami popila žejne ustnice.

Ura smrti je odbila.

Ferdo Kozak:

Prejel sem tvoj pozdrav...

Prejel sem tvoj pozdrav —
 tak dahne iz večernih lok zamišljen molk,
 v neznanosti lijoč resnobni hlad ljubečih straž —
 gozdov, ki z mirom čuvajo, kar so objeli —
 in toplo slast bleščečih vod in trav nemir,
 vsak žar neba na nedrih rosnih zibajočih —
 prejel sem tvoj pozdrav.
 In kakor mesečine beli božajo studenci,
 sem vstopil tih in čist v razkošje tvojih dvorov,
 ujet v sladkost vsekdar doznanih strug lepote,
 ki onkraj nas z ljubeznijo pojé rastočo zemljo.

Cvetko Golar:

⟨Nadaljevanje.⟩

Beli konj.

Drugo jutro in naslednje dni ni bilo čudnega tujca nikjer. Izginil je brez sledu in oče Palud je včasih nalašč postal za hišo ali ob topolih in se oziral po cesti, ali ne bi kje zagledal črne suknje in visoke postave. Tudi Magdica je menda pozabila nanj. Oče je bil prijazen z njo in jo celo neki večer šegavo vprašal po njenem črnošolcu.

In teden dni kasneje je bila Magdica sama na njivi. Bog ve, kod so hodile njene misli, ko je nenadoma zašumelo poleg nje, in njen mladi neznanec jo je objel okoli pasu. Zatrepetala je kot prepelica, ki se skriva v kotanji sredi goste pšenice in tišči glavico k zemlji, pa jo nenadoma zgrabijo trde roke. Planila je, a ni mogla in ni vedela, ali naj se poskusi oteti ali naj ostane.

«Kdo ste?»

Njen glas je plaho zadrhtel in oči so se ji orosile ter zableščale v mokrem lepem ognju. Tujec jo je naglo izpustil iz objema in se odkril pred njo. Osupnila je. Njegov obraz je bil prijazen in se je smehljaj, in ko jo je pogledal, so jo po vsem telesu spreletele iskre. Skoraj ji je bilo žal, da je zakričala kot otrok in mladi tujec jo je prijel za roko:

«Ali se me bojiš?»

«Stal je pred njo ves ponižen in ko ga je slišala govoriti, se je začudo pomirila. Še zmeraj se je smehljaj, ali nekako posebno, in njej je bilo hudo pri srcu.

«Zakaj se me bojiš?»

«Ne vem,» je zašepetala in povabila oči. Skoraj bi bila rekla, da se ga ne boji, saj je bil kot vsi ljudje, ali ne, bil je drugačen, bil je, kakor še ni videla enakega.

«Magdica!»

Zopet je osupnila, da se ta trenutek ni znašla; kako le vé za njeno ime? Saj je bil iz neznanih krajev in še nikoli nista govorila, komaj da sta se videla oni večer.

«Ali me poznate?»

«Zakaj bi ne poznal lepe Magdice? Videl sem te že zdavnaj, zdavnaj, s teboj sem hodil po polju, igral sem se s teboj in v sanjah sva bila skupaj, preden sem te videl.»

Govoril je tiho, skrivnostno, in oči so bile zatopljene in zamišljene, kot bi blodile bog ve kje in iskale davnih pozabljenih časov.

«O saj ni res! Še nikoli nisva hodila skupaj, odkod veste za moje ime?»

«Magdica, saj tudi vem, kje spiš.»

«O, til!»

Hotela je biti huda, in ko je videla vroče bleščanje v njegovih očeh, jo je prevzela sladka groza. Obrnila se je, da bi odšla.

«Nikar ne hodi, Magdica,» je rekel naglo in ujel njeno desnico.

«Pa mi povejte, kdo ste!»

«Zakaj bi rada vedela? Danes ti ne povem, saj me vidiš!»

Iz oči ji je kanila solza, a njene ustne so se smehljale. Ozrla se je naokoli, ali ne prihaja mati, in ni vedela, ali bi se je bolj ustrašila ali razveselila.

«Oho, Magdica! In zdaj sem videl tvoje misli; gledaš, kje je mati, in se bojiš, da naju ne bi videla. Ti ljuba deklica!»

«Vi zares vse uganete.»

«Ali me nimaš nič rada?» je dejal nenadoma z gorkim glasom. «Zdaj hočem ostati zmeraj blizu tebe in bom oral kot tvoj oče.»

«Vi bi orali?» Skoraj se je zasmehljala in se tiho zamislila. — Rekli so ji, naj se ga varuje, ker je bog ve od kod, in da je celo črnošolec, ki vse vidi in ve. In zdaj pravi, da bi delal kakor hlapec in jedel črn kruh. Radovedno ga je pogledala in se na glas zasmejala.

«Ali se ti zdi čudno? Jaz bi oral, in ti bi pasla same bele, bele ovčice tam na travniku, kjer rastejo rdeče in bele rože. In solnce bi hodilo nad nama, in črna zemlja bi se valila za plugom. Poglej, saj sem močan!»

Objel jo je okoli pasu, vzdignil jo je in svoje ustnice je pritisnil k njenim prsim.

«Pusti me, hudobnež, saj si zares črnošolec!»

«Magdica, kdo sem? Črnošolec? Mogoče sem res, kaj misliš?»

Magdica se je skoraj prestrašila. — Če je nazadnje res oni mož, ki jezdi na belem konju skozi vasi, kadar se zbira nevihta v oblakih! Ne, ni mogoče! Ta lepi, mladi fant ni črnošolec! Čakala je, kaj poreče, in si mislila: Ali je zdaj videl moje misli?

«Zaradi tebe bi bil rad črnošolec, da bi prišel po te na belem konju in te nesel v beli grad, kjer bi se rada imela.»

«Lepo bi bilo,» je dejala deklica smehljaje, in njemu je bilo, kot bi ga objemal njen glas in njene oči, ki so tako rosno sijale pod temnimi obrvmi. «Lepo bi bilo, ali ni mogoče,» je pristavila zamišljeno.

«Zakaj bi ne bilo mogoče? Ali moraš priti prav na belem konju v beli grad? In če pridem na črnem konju in te peljem v lepo, visoko hišo sredi jablan in češenj, kjer je blizu gozdiček samih brez. Ali bi šla z menoj?»

«Pridi pomel!»

Veselo je vzkliknila, razprostrla je roke, da bi poletela in objela svojo mlado ljubezen, svoje mlade dni in roso in škrjančke in visoka nebesa.

«Ná, vzemi za spomin!»

Stopil je čisto blizu k njej, da se je dotikal njenih las, in ji obesil okoli vratu na zlati verižici zlat srček.

«Ali boš mislila name, Magdica?»

Gorko in milo so sijale njene oči, smehljal se je njen obrazek in vdano mu je pogledala v oči.

«Mislila bom, gospod črnošolec,» je veselo kliknila. Hipoma se je obrnila in stekla po njivi, po mladi pšenici, ki je z mehkim, svilenim klasjem božala deklico po kolenih.

»Magdica, ali res?»

«Pridi pome, če si tudi črnošolec!»

«Srečno, Magdica!»

Šel je na konec njive, kjer je stala voda v široki, zeleni Murici in ki je bila zarastla z lokvanjem in rumenimi rožami in trstiko ter opasana z jelševjem, mladimi jagnedi in divjim hmeljem kot z bujnim, bohotnim vencem, ter se je izgubil za vrbjem.

«Snočkej sem se jokala,
kaj sem ne večerjala —
Hopsasa, hajsasa,
gostovanje smo imeli.»

Mlad popotnik je hodil po gorica in veselo popeval. Mahal je s klobukom in palico, na plečih je imel ogrnjeno suknjo, z blatom oškropljeno. Poskakoval je po ozki kolovozni poti in včasih se je sumljivo opotekel pod grm ali mu je izpodrsnilo na mokri ilovici.

«Dobro in lepo mi je na svetu, kakor mlademu psu v bolhah!» Poplesaval je kot na domlatkih, kjer so zbrani vsi mlatici, s klasjem za klobuki in z ženjicami v naročju, ker je delo v kraju in je dobra volja gospodinja in so na mizi purani in krapci.

«Črnošolec sem, kakor mi je povedala sama Magdica, in dana mi je velika oblast: Delam točo in jezdim belo kobilo.»

Vzel je klobuk z glave in palico v naročje.

«Vse nove zdravice naj venkaj gredo, da se bo slišalo gor v Jeruzalem.»

Med petjem in razposajenim samogovorom, razgret in moker od znoja in rosnih kapelj, ki so škropile nanj z grmovja in dreves, je dospel na vrh klanca in obstal pred rjavo, zanemarjeno kočo. Pogledal je, kje so duri, se zagnal vanje, udaril s pestmi, in odprle so se na stežaj, da bi bil skoraj padel v nizko, temno vežo. Ker ni videl nikogar, je sunil v druga vrata, ki so šla z ropotom narazen in stal je v zakajeni, z ilovico potlakani izbi.

«Kje ste, pijanci!» je zakričal in se skušal razgledati v dimu in zatohlem zraku.

Postelja, razmetana in nečedna, je bila prazna, na klopi, pribiti k leseni steni, ni bilo nikogar, ali vseeno je nekdo moral biti v hiši, zakaj slišal je naglo dihanje in šumenje. Stopil je bliže, pozvzdignil oči in zagledal je na peči dve osebi, ki sta prestrašeni planili narazen. Preden je izpregovoril prijazen pozdrav, je skočila s peči ženska postava v perkalnastem robcu in z zariplimi lici ter se oglasila:

«Oh, gospod črnošolec, nič kislega mleka nimam, ker je lisa —»

«Ti šentana lorbica, ali ne veš? Črnošolec pije danes vino. V svate grem, in drevi bo ples v goricah.» Stal je pred njo in je gorel v obličje, in njegov glas je vriskal po hiši.

«Ha, kako se ti pravi, vesela grešnica?»

«Barika sem, kličejo me tudi za Fekonjačo. Tistile je pa Tunej, ki sedi na peči. Pa je malo nor in nič ne sliši in nič ne govori. No, povej, Tunej!»

Dvoje sivih oči je plaho gledalo veselega pajdaša, ki je tako nenadoma vdrl k njima, zamajal se je širok klobuk, stlačen na podolgasto glavo, in usta so zagodla nerazumljive besede.

«Ha, ha, je že prav, pijanec! Le bodi gluha, samo da mi prineseš vina. Dol s peči!»

Potegnil ga je za noge, ki so visele navzdol ob razpokanih in z blatom zamazanih pečnicah. Viničar se je upiral, grebel s prsti po zidu, se lovil z rokami, potem se je spustil in padel kot snop pred črnošolca. Ležeč na tleh se je potuhnil in se ni ganil. Fekonjača je sedla na posteljo in potegnila robec nizko na oči. Črnošolec je nehote ostrmel, stopil korak proti njemu in se zagrohotal na vse grlo:

«Ha — ha, Tunej, ležiš kakor urh v mlaki! Ti, lepa Barika, zdaj ni čas v posteljo, ali ne vidiš, da umira tvoj prijatelj? Vstani in ga počegetaj po podplatih!» Fekonjača je stopila k viničarju, ga zmikastila, in ker se je delal mrtvega, ga je začela siloma

postavljati na noge. Obstal je sredi izbe, neroden, s povešeno glavo kakor okleščena veja, a zdajci se je zravnal, zakrilil z rokami in zakričal:

«Oh, prijatelji božji, ali jo vidite čarovnico, ki jezdi črnošolca! Črno srajco ima na sebi, z brezovo metlo ga poganja, ogenj pljuje. Obseden sem, obseden!»

Pianil je in tiščal v zaprte duri. Fekonjača je stala kot vkopana, tudi črnošolec je gledal radoveden starega viničarja, ki je z glavo tolkel ob duri:

«Odprite se, odprite se!»

«Barika, ali je v resnici ob pamet tvoj Tunej?»

«Oh, šent ve,» je vzdihala Fekonjača in je gledala s plašnimi očmi. Bila je razoglava, kita las se je odmotala z njenega temena in ji visela žalostno po licih.

«Hoj, ti kum, ti si cigan, ki mu ni para! Kar tiho bodi in se ne gani, dokler ti ne ukažem. Ali ne veš, kdo sem?»

Stopil je k njemu in ga trdo zgrabil za pleča, a mahoma se mu je viničar izmuznil, odprl duri ter skočil v vežo:

«Črnošolec je prijezdil pome, ubogega Boštjana! V hiši sedi za mizo, in baba ga krmi s svojim mlekom.»

Izginil je za brajdami in z gorice se je slišalo zategnjeno kričanje:

«Obseden sem!»

«Ha, Barika, ali si slišala? Tvoj viničar govori, pa si rekla, da je mutast.»

Smejal se je črnošolec in z veselim strmenjem je odpiral okno.

«O, Tunej ni nor, in daleč naokoli mu ni enakega. Ali se dostikrat zgodi, da je obseden?»

«Ali ne veste? Oni dan je videl vašega belega konja, ki se je gnal proti Šarju, in še meni ga je pokazal.»

«Ha, ha, kakšen pa je bil? Zakaj ga nisi zgrabila, Barika?»

«Kako ga bom zgrabila, ko je šel kakor huda ura. Topoli so se mu priklanjali in zvonovi so peli.»

«Volk ga namlati, Barika, nisem mislil, da si ga ti videla! Zdaj zoblje moj belec rumeno pšenico in pije vino s Sladkega vrha, jaz pa moram po opravih okoli nejevernih viničarjev. Užejala me je hoja, in ti še odlašaj, namesto da bi mi prinesla vrč jeruzalemca! Kaj bo s teboj, saj se mi smiliš, če te bom moral zapisati v črne bukve.»

«Tega pač ne delajte, saj grem hitro, hitro po vino, le bojim se, da vam ne bo teknilo.»

«Ti kar prinesi, Barika, se bo že videlo, kaj in kakol!»

Viničarica je šla in ko se je čez dolgo vrnila, je bila plašna in je strahoma ponudila črnošolcu vrč z vinom.

«Le ti pokusi prva! Vrag ve, kaj si mi prinesla!»

«Veste, je vino in ni vino —»

Črnošolec je pokusil, a naglo je odstavil vrč in pljunil:

«O ti nesrečna pokora! S takimi splavki mi strežeš? Čakaj, kadar pridem s točo —»

«Oh, nikar, gospod črnošolec! S Tunejem nimava boljšega, ampak tam pri Paludovih imajo vino, ki se mu lahko reče gospod. In danes je v zidanici sam gospodar z Magdico. Tam na ovinku je tisti lepi hram med palmami, kjer gre ena pot v vas, in druga zavije med gorice. Odkriti se moraš tistemu vinu.»

«Ti prelepa grešnica, zakaj mi nisi povedala takoj? Nič se ne boj, tvoj trs ne bo videl moje toče. Srečno, pozdravi ubogega Boštjana!»

Zamahnil je z roko in planil skozi duri. Na cesti je postal, govoril sam s seboj, pogledal na nebo in šumo in krenil naprej med goricami. Prišel je do zanemarjene kočice, ki je že razpadala in se prihulila kot matora starka pod slamnato streho, ponekod preperelo in okajeno, a drugje z mahom zaraščeno. Zato se je veseli popotnik ustavil in zakričal proti durim:

«Nejeverniki, pred črnošolcem zapirate? Kadar zopet pridem, bodo jokale vaše gorice.»

Zažugal je s pestjo proti nizkemu krovu, ki ga je podpiralo črvivo tramovje. Pri tretjem hramu je zagledal pri oknu drobno in prestrašeno žensko obličje, ki je neutegoma izginilo, ko se je pokazal na poti. Šel je in vstopil v hišo. Tam ni bilo žive duše, samo na mizi je stala skleda kislega mleka. Zaklel je in zbežal na cesto.

«Dnes je lep, veseli den,
kaj je ne dovoljen vsem;
ena še med nami je,
ki se joče celi den:
Za svoje lepe mlade dni,
za svoje rdeče pantlne.»

Pel je in mahal s klobukom grede dalje po ozki kolovoznici, ki se je zavila okoli hriba in šla po strmini proti zidanemu hramu, med topoli, obraslimi z bršljanom.

«Moj dragi, sedajle je prišla tvoja ura. Pokaži, kaj si se naučil v črnih šolah!» Kot bi hotel samega sebe osrčiti, se je zasmeljal in skočil proti zidanici. Stopil je v hišo in zagledal Magdico. Bila je sama. Stala je pri mizi in se gledala v zrcalo.

Lasje so ji razpletene padali po hrbtu, in ves obraz se ji je smehljal kot oblit od gorkega veselja in sladke zavesti, da je lepa in mlada. Okoli vratu je imela ogrnjen židan robec in na prsih zlat srček, ki ga ji je dal tisti dan na njivi in ki ga je zatajila pred materjo.

Ob njegovem prihodu se je sunkoma zganila, oči so se ji zableščale, in obstala je brez glasu. Z enim korakom je bil pri njej, ki je nehote vzdignila levico proti njemu... Smehljaje jo je poklical:

«Magdica!»

Objel jo je, in ker se je nalahno branila, je nagnil njeno glavico in jo poljubil.

«Magdica!»

Deklica se je boječe odmaknila in se ozrla proti vratom.

«Nikar, nisem sama,» je zašepetala in burno dihala, da je drhtel srček na njenih prsih.

«Vseeno, prelepa ljubica, danes se ne bojim sto vragov. Tako sem vesel, kakor še nisem bil —»

Dotaknil se je z ustnicami njenih lic in čela in oči, zakopal je obraz v njene dišeče lase in si jih skušal oviti okoli vratu, a takrat je začutil udarec po plečih. Ozrl se je in zagledal njenega očeta.

«Kdo ste, kaj bi radi z mojo hčerjo?»

Črnošolec ni izpustil dekleta iz objema, postavil se je, kakor bi hotel braniti svoj sladki plen pred nenadnim napadom, in je hladnokrvno pričakoval, kaj bo storil oče Palud. Čutil je, kako drhti deklica v njegovih rokah, čutil je mehko gorkoto njenega telesa in niti na misel mu ni prišlo, da bi jo izpustil.

«Kaj iščete pri nas, kaj hočete?» je vprašal zopet hudi gospodar in ga odtrgal od nje.

«Ali ne veste? Vašo Magdico.»

Črnošolec se je mirno zasmehljal in je hotel iznova objeti deklico. Presenečen je stopil oče k njemu, prijel ga je za vrat in mu pogledal v oči. Ali ima opraviti z blaznim človekom? Oni se ga je lahko otresel.

«V resnici, hčer mi dajte, kaj naj iščem drugega?»

«Nikar se ne norčujte, saj ste pijani ali pa —»

«Da sem nor, mislite, ha-ha-ha! Ali ne vidite, da sem črnošolec, in vse mora biti moje, kar zaželim.»

Gospodar je poslušal osupel čudnega snubača, in jezne besede so se trgale iz njega, ko je zakričal:

«Nosite gosposko suknjo in tu zapeljujete nedolžnega otroka ter se obnašate kot cigan.» Ves je gorel v rdeči obraz, na katerem se je menjala srditost z ošabnim prezirom.

Mladi neznanec, ki se je imenoval črnošolca, je temno pogledal jeznega očeta in je zardel v obraz. Vsa možatost in srčnost sta ga minili, streznil se je in obšel ga je sram.

«Zakaj? Jaz bi rad v resnici vašo hčer!»

«Vraga, molčite vendar, kam bi z njo? V koš pa po svetu!»

«Nikar tako, saj me ne poznate!»

Bil je razburjen in se je tresel ter ni vedel, kaj naj stori. Čutil je, da je izgubil igro in da se nahaja v čudnem smešnem položaju. Pozabil je, kar je bil namenil, in zdaj se je začel v zadregi smejati.

«Priatelj, to mi ni mar,» je odgovoril gospodar Palud bolj mirno. «Danes je najlepše, da se ločiva. Vi ste vinski, in zato se ne razumeva.»

«Oče, saj ni tako hudo! Rekel sem, da me je resnica, kar govorim.»

«Ali že spet začenjate, no, Magdica, pa reci, ali pojdeš s tem petelinom? Ha-ha!»

Rdečica je oblila hčer, ki je trepetaje poslušala trde besede očetove, in bilo ji je hudo. Sklonila je glavo in ni odgovorila. Črnošolec jo je gledal z veselim in živim očesom, kot bi si mislil: Ah, kako boš še ti moja!

«Veste, gospod ali kar ste že, lahko greste. Mogoče vas čaka spodaj v brezju ciganska Gera. Pa spet pridite, kadar bomo štruklje pekli.» Zasmel se je gospodar tej šali in mu obrnil hrbet.

«Hvala za vabilo, nisva se videla zadnjikrat,» je dejal gost in naglo odšel.

Neprijetno je bilo Paludu po tem razgovoru in zmeraj bolj se mu je dozdeval znan mladi tujec, ali nikakor se ni mogel spomniti, kdaj in kako bi ga bil videl. Podprl si je čelo s pestjo in mislil. — Nazadnje bo res tisti školnik, o katerem so govorili sosedje, da je prè grozno učen in je prišel z visokih šol, pa hoče zdaj biti kmet. Natočil si je kozarec vina.

«Glej, Magdica, ob ženina si! Je že šel, ha-ha, in jezo je nesel s seboj. Ali ti je žal za njim?» Izpil je drugi kozarec in pogledal hčeri v beli, tihi obraz.

«Nič ne misli nanj, saj veš, da je bil nek presneti kajon. Na, pij, dekle!»

Takrat je odprla duri baba Fekonjača in je vstopila v hišo, razdrapana in blatna.

«Joj, gazda! Črnošolec je bil pri nas, in Tunej se ga je tako ustrašil, da se mu je zmešalo. Po goricah leta in tuli.»

«Zanj se le nič ne boj! Tunej že ve, zakaj je nor. Pij, Barika!»

«Na zdravje, gazda!»

Ko je izpila, je povedala, da sta postregla z najboljšim vinom črnošolcu, ki pa ni hotel piti. Samo grozno je gledal in žugal je s točo, ki jo je imel v torbi. Tuneja je vlačil za pete in ga vrgel skozi zaprte dveri. Ko je počil po mizi, so se utrnille iskre in ogenj je skočil do stropa. Zunaj pred kočo ga je čakal beli konj; kadar je zahrskal, so se zamajale brajde, kadar je udaril s kopiti, se je zamajala koča. «Bog nas varuj hude ure!»

«E, ti si se napila, pa se lažeš, kot bi te najeli. Vidiš, pri nas je tudi bil, pa mu nismo dali vina, in hud je bil na nas.»

«Veste, črnošolcu se ni dobro zameriti. Kar želi, mu moramo dati, drugače pride sam in si vzame.»

«Kaj vse ne poveš?» se je veselo začudil gospodar in udaril ob mizo. «Od nas je hotel nevesto, pa mu je nismo dali. Magdico je hotel.» Ni se nehal smejati veseli oče in je iznova natočil kupico.

«Kaj bo pa zdaj?»

«A — a, Magdico je hotel? Iz tega ne bo nič dobrega. Mogoče pride sam po njo, saj ima belega konja. Magdica, ali se nič ne bojiš?» Fekonjača je zamišljena strmela in se pokrižala.

«Nič! Še rada bi šla!»

Deklica se je zasmejala in podala babi kupico.

«Jaz pa ne bi šla z njim, Bog ve, kam bi me zapeljal! In takrat pride, kadar se dela vihar.»

«Da, Barika, ti si modra tetica! Nič se ne boj, saj črnošolec je šel in ne bo ga nazaj. Dobro sem mu zakuril,» je veselo pravil oče Palud prestrašeni viničarki.

«Ne vem, če je bilo prav. Za mejo sem bila skrita in sem ga videla, ko je zavil nekam dol v brezje. Pa bled je bil in nekaj je mrmral.»

Fekonjača se je pomikala proti durim, in ko se je zahvalila za vino, je naglo odšla. Zunaj se je plašno ozrla navzdol proti lesu, ali ne vidi črnošolec, da je bila tam, kjer so mu slabo postregli.

«Ha-ha, torej ti bi morala biti črnošolčeva nevesta!»

Vzdignil je gospodar kupico, ali ker je menil slišati tiho ihtenje, se je ogledal in je videl hčer v solzah.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Drag. Lončar:

⟨Konec.⟩

O Slovaki in njih «Matici».

Ze leta 1792. se je po prizadevanju **Antona Bernoláka** ustanovilo v Trnavi «Učené slovenské Tovarišstvo», kjer je bil «hlavní stánok», dočim so bili po drugih krajih «pobočné stánky». V celoti je štelo društvo za svoje člane 15 kanonikov in proštov, 130 župnikov, 130 kaplanov, 76 bogoslovcev, 82 posvetnjakov, 17 profesorjev in menihov. Leta 1801. so si protestantski Slovaki bansko-bistriškega okraja ustanovili «Učené Tovarišstvo», ki je osnovalo stolico za slovaški jezik in književnost na evangelskem liceju v Bratislavi in Ščavnici. Leta 1834. je nastal v Budapešti «Spolek milovníkov reči a literatúri slovenskéj», ki je pod predsedstvom **Jána Kollára** izdal poleg drugega štiri letnike almanaha «Zora». Od vlade ni bil niti potrjen in je prenehal. Leta 1844. so ustanovili **Štúrovci** v Liptovskem Sv. Mikulášu literarno društvo «Tatrin», ki mu je predsedoval **Michal Hodža** in ki tudi ni moglo dobiti vladnega potrjenja, a je vendar izdalo v kratki dobi svojega obstanka tri spise ter gmotno podpiralo 18 dijakov. Madjarizacijo je širil i dunajski dvor, posebno pa sta bila zaščitnika Madjarov ogrski palatin nadvojvoda **Josip** in državni kancelar **Metternich**. Zakonski paragrafi XVI. iz leta 1791., VII. iz leta 1792., IV. iz leta 1805., III. iz leta 1836., VI. iz leta 1840., II. iz leta 1884., V. in XVI. lit. c) iz leta 1848. so bili vsi namerjeni proti nemadjarским narodom ter so uvajali madjarščino v urade, javne uredbe in cerkev. Slovaška literarna društva se niso mogla razvijati, nasprotno so morala prenehati.

Ko je nastala ustavna doba in je bil sklican ogrski deželni zbor 6. aprila 1861. leta, ni bilo med 324 poslanci nobenega narodnega Slovaka, dasi je bilo 34 Nemadjarov. Dne 19. marca 1861. je začel **Ján Francisci** izdajati **Peštbudínske Vedomosti** v **Štúrovem** smislu. Po prizadevanju **Štefana Marka Daxnera** se je sešlo dne 6. in 7. junija 1861. leta v Turčanskem Sv. Martinu «Slovenské národné shromaždenie», ki je sprejelo slovaški narodno-politični program: slovaška narodna osebnost se prizna zakonito pod imenom «Slovenského Okolia»; na tem ozemlju je slovaščina uradni jezik v upravi, cerkvi in šoli, a madjarščina je diplomatski jezik pri višjih deželnih uradih; odpravijo se vsi zakoni, ki se ne ujemajo z narodno enakopravnostjo; ustanovita se slovaška pravniška akademija in pri budapeštanski univerzi stolica za slovaški jezik

in književnost. Deželni zbor v Pešti se ni oziral na «Memorandum národa slovenského ku krajinskému snemu»; nato so šli s svojimi zahtevami pod vodstvom bansko-bistriškega škofa **Štefana Moysesesa** na Dunaj, kjer so podali 12. decembra 1861. leta cesarju «Prosbopis» in dosegli vsaj nekoliko olajšanja, n. pr. glede šol in uradov. Slovaki so si smeli ustanavljati in vzdrževati svoje zasebne srednje šole. In tako je nastala glavno po prizadevanju **Daxnera**, provizoričnega podžupana gemerskega komitata, prva slovaška protestantska višja gimnazija v Revúci 1862. leta. Najlepši uspeh te dobe je pa bila ustanovitev «**Slovaške Matice**».

Narodno zborovanje v Turčanskem Sv. Martinu 1861. leta je sklenilo tudi ustanovitev literarnega društva. Začasni odbor pod predsedstvom **Jána Franciscijsa** je napravil pravila, ki jih pa ogrsko namestništvo ni potrdilo v prvotnem smislu: prepovedalo je n. pr. ustanavljanje podružnic, občni zbor se je smel vršiti le tam, kjer je bil sedež društva, za vladno nadzorstvo se je ustanovil komisar itd. Smoter Matice je bil: v članih slovaškega naroda vzbujati, razširjati in utrjevati нравno in umsko izobrazbo; gojiti in podpirati slovaško književnost in umetnost ter s tem množiti tudi gmožno blaginjo slovaškega naroda. Dne 4. avgusta 1863. leta se je vršil prvi občni zbor v Turčanskem Sv. Martinu, pri katerem je bil izvoljen za predsednika škof **Štefan Moyses**. Društveno imetje je znašalo takoj prvo leto nad 94.000 goldinarjev, med njimi cesarjev dar 1000 goldinarjev.

Na drugem občnem zboru dne 3. avgusta 1864. leta je imel predsednik **Moyses** o potrebi Matice klasičen govor, ki so ga dali tiskati v 10.000 izvodih. Za častna člana sta bila takrat izvoljena med drugimi tudi Slovenca **Bleiweis** in **Miklosich**. Literarna delavnost Matice pa v tej dobi od 1863. do 1866. leta zaradi nedostatka strokovnjakov ni bila velika. Že pri drugem, a še bolj pri tretjem občnem zboru dne 9. avgusta 1865. leta je skušal vladni komisar omejevati svobodno delovanje: na obzorju se je prikazoval dualizem. Škof **Moyses**, ki je tudi tretje zborovanje otvoril s pomembnim govorom, da so ga zopet dali posebej natisniti, je odločno branil društveno svobodo. Bil je zadnjič na Matičinem zborovanju; zakaj tega leta je imenoval cesar **Fran Josip** za zvolenskega velikega župana zagrizenega **Moysesovega** nasprotnika: izdajstvo dunajske politike nad Slovaki je užalostilo značajnega moža, da se je umaknil v cerkev na škodo slovaškega naroda. Pri četrtem občnem zboru dne 12. septembra 1866. leta ni več predsedoval **Moyses**, marveč se je poslovil od Matičarjev z daljšim pismom, v katerem jih je opozarjal, da se more slovaški narod

omikati le na podlagi svoje lastne narodnosti in da mu le njegovi rojaki morejo pripomoči do narodne omike. Ker je bil takrat umrl prvi podpredsednik superintendent **dr. Karol Kuzmány**, je bil izvoljen na njegovo mesto **Viliam Paulíny-Tóth**, ki je bil vsestransko delaven mož: literat in politik. Po njegovem prizadevanju se je 1867. leta otvorila v Turčanskem Sv. Martinu protestantska nižja gimnazija.

Leta 1867. se je cesar **Fran Josip** pomiril z Madjari in imenoval na **Deákov** predlog za ogrskega ministrskega predsednika **Andrássyja**, ki ga je bil 1851. leta dal in effigie obesiti kot revolucionarja in izdajalca domovine. Lojalni Slovaki so bili žrtvovani Madjarom; rodoljubni možje so bili preganjani in izganjani, n. pr. **Hodža**. Narodnostni zakon iz 1868. leta (paragraf XLIV) je bila majhna koncesija nemadjarstim narodom, da morejo biti zapisniki poleg madjarščine sestavljeni tudi v nemadjarstkih jeziki, kar je pa ostalo le na papirju kot slepilo evropskemu javnemu mnenju. Dualizem še ni bil utrjen, ker Madjari niso vedeli, kakšen bo politični položaj v Evropi: ali bosta pustili Francija in Rusija, da izkoristi Prusija svojo zmago iz 1866. leta do skrajnosti. Po francoskem porazu 1870./1871. leta, ko je tudi Rusija pomagala Prusiji do hegemonije, so šele začeli Madjari nastopati brezobzirno.

Na šestem občnem zboru dne 5. avgusta 1868. leta je očital Matici vladni komisar, da bi morala na podlagi svojih pravil izdajati samo knjige, dejansko je pa narodno središče, ki leto za letom zbira okrog sebe slovaške rodoljube, da se navdušujejo za politično delo; ugovarjal je predlogu, da bi se podpirali znanstveniki in umetniki ter bi se ustanovili znanstveno-umetniški odseki. Pri državnozbornskih volitvah 1869. leta je vojaštvo nasilno zasedlo Maticino dvorano in ostalo tam še nad tri mesece po volitvah, s čimer je hotelo kompromitirati v očeh prebivalstva Maticino delovanje kot nepatriotično, kot središče politične agitacije. Tega leta so si ustanovili Slovaki svojo katoliško gimnazijo v Klačtoru, a Matica si je pridobila lastno hišo v Turčanskem Sv. Martinu.

V 70. letih so se začeli na Matico napadi madjarstkega časopisja in slovaških renegatov v parlamentu, češ, da uganja pod krinko gojitve slovaškega jezika in književnosti panslavistično agitacijo. Turčanski nasprotniki so bili nejevoljni nanjo zato, ker so bili njeni glavni delavci, kakor n. pr. **Paulíny** in **Mudron**, ob enem politiki, ki so kot priljubljeni narodnjaki ogrožali poslanske mandate privilegiranege madjarstva in madjaronstva. **Paulíny** je

kot izvoljeni srbsko-slovaški poslanec iz Bačke pristopil opozicionalnemu klubu **Kolomana Tisze**, ker je upal, da se **Tiszova** stranka, ki je bila za personalno unijo z Avstrijo, ne bo protivila samostojnosti Češke, ako pride do vlade. **Paulíny** se je varal: **Tisza** je sprejel za svoje politično stališče dualizem, postal 1874. leta ogrski notranji minister in 1875. leta obenem ministrski predsednik ter cinično izjavil, da na Ogrskem ni slovaškega naroda.

Med tem so se množili napadi na Matico zlasti tudi v vladnem dnevniku «Reform», češ, da je njeno delovanje namerjeno proti madjarskemu plemenu in ogrski državi. Matičin odbor je poslal 1873. leta spomenico tedanjemu ogrskemu ministrskemu predsedniku **Szlávyju**, v kateri je poudarjal kulturni značaj svojega delovanja in odbijal panslavistična sumničenja, navajajoč razlike med razmerami slovanskih plemen ter onimi pri nemških in italijanskih plemenih, ki so dovedle do tega, da so se Italijani in Nemci združili politično. **Szlávy** je odgovoril mirno, ali je vendar pripuščal možnost, da bi posamezni člani pozabili na svojo nalogo v smislu pravil: takrat naj bi jih odbor dovedel na pravo pot nazaj.

Ustanovitelji in odborniki Matice so bili iz večine obenem delavni tudi narodno-politično. Vlada bi bila pa hotela, da bi se bili omejevali samo na književnost in opuščali zburjanje svojega naroda k politični samozavesti. Tega niso mogli, ker so bili značajni Slovaki. In tako so začeli padati vladni udarci na slovaške narodne zavode.

Vladno pozornost so vzbujali zlasti zgodovinski spisi **Sasinka** in **Záborskega** v Matičinih Letopisih, ki so bili seveda v diametralnem nasprotju z uradnim dogmatizmom madjarskih zgodovinarjev. V noči med 9. in 12. marcem 1874. leta je vdrl tat v Matičino numismatično zbirko in napravil veliko škode, ker je odnesel mnogo raznega denarja v zlatu in srebru. Vse preiskovanje je bilo brezuspešno, ker je vlada preiskovalnega sodnika, ki je bil tatu že na sledu, premestila daleč proč in ustavila zasledovanje. Nato so prišle na vrsto slovaške gimnazije, češ, da se goji v njih nepatriotični duh. Z 20. avgustom 1874. leta je potrdil cesar **Fran Josip** sklep madjarskega distriktualnega konventa, da se zapre slovaška protestantska gimnazija v Revuci, a njeno imetje se zapleni; isto se je na vladin predlog zgodilo s protestantsko gimnazijo v Turčanskem Sv. Martinu in s katoliško v Klaštoru dne 30. decembra 1874. leta.

Ob ustanovitvi zagrebske univerze je pri slavnosti dne 15. oktobra 1874. leta izrekel Matičin tajnik **Sasinek** simbolične besede iz sv. pisma: «Date nobis ex oleo vestro, quia lampades nostrae

extinguuntur!» (Dajte nam od svojega olja, ker naše svetiljke ugašajo!) Madjarski listi so izrabili te besede za povod, da so zahtevali uničenje Matice. Vlada je sklenila preiskavo, na kar je **Tisza** kot notranji minister razpustil Matico dne 6. aprila 1875. leta, češ, da se ni držala § 1. pravil glede svojega smotra, ker je vršila literarno delavnost v nepatrijotičnem zmislu, in da ni pravilno poslovala z društvenim imetjem; zato jo je razpustil na korist ogrske države in društvenih članov. Iz njenega imetja je izdajala vlada politični list «Slovenské Noviny» ter ljudski tednik «Vlast a Svet» s koledarjem; v Matičinem domu so nastanili državne urade, a knjižnico z zbirkami so premestili najprej v Pešto in pozneje v nitranski muzej. Ko sta prosila **Hurban** in **Paulíny** za avdijenco pri cesarju, da se pritožita, sta bila odbita, a na spomenico iz kabinetne pisarne ni bilo niti odgovora.

Matičino dvanajstletno delovanje se je gibal v prvi vrsti v znanstveni smeri: strogo strokovno in ljudsko-poučno. V čisto znanstvenem smislu so delovali njeni trije odseki: jezikovno-leposlovni, modroslovno-zgodovinski in matematično-prirodoslovni. Duša Matičinega gibanja je bil njen podpredsednik **Paulíny-Tóth**, ki je kot urednik Letopisov uvrščal vanje zgodovinske, botanične, geologične, topografične, arheologične, jezikoslovne, modroslovne in druge spise. Izdajale so se pa poleg društvenih koledarjev tudi ljudsko-poučne knjige, n. pr. gospodarske in šolske. Matica je postala središče slovaške znanosti in utrdila slovaščino kot knjižni jezik: v tem je bil njen pomen in njena zasluga.

Po 44 letih je bila «Slovaška Matica» leta 1919. zopet oživljena pod zaščito prezidenta češko-slovaške republike **Masaryka**. Njen smoter je: z združenimi močmi delovati za povzdigo slovaške omike in s tem tudi za gmotno blagostanje slovaškega naroda. Svoj smoter dosega z gojenjem znanosti in umetnosti, z moralnim in gmotnim podpiranjem slovaških znanstvenikov in umetnikov ter slovaških dijakov. Člani se dele na častne, ustanovne, redne in podporne. Odbor je sestavljen iz štirih dosmrtnih predsednikov, dveh posle vodečih upraviteljev, načelnikov odsekov, dveh tajnikov, blagajnika, knjižničarja, arhivarja in 24 članov.

Oživljena Matica izdaja slovaške klasike, kakor **Sládkoviča**, **Hviezdoslava**, **Kukučina**; potem Letopis Matice Slovenskej, Sborník Matice Slovenskej pre jazykozpyt, národopis a literárnu históriu, revijo Slovenske Pohľady (urednik tajnik **Štefan Krčméry**), poučno in zabavno knjižnico, pravniško-terminologični slovar in druge publikacije umetniško-znanstvene vsebine. Odseki

so zgodovinski, slovstveno-zgodovinski, jezikoslovni, narodopisni, umetniški in tehnični. V poslovnem letu 1922./1923. je imela 428 ustanovnih, 5714 rednih in 1521 podpornih, skupaj 7663 članov (1566 članov prirastka). V tem poslovnem letu je izdala 20 spisov v 62.900 iztisih na 3700 straneh; dejanska vrednost zaloge je znašala 273.948 Kčs, a državna podpora 150.000 Kčs.

V dneh 6. do 9. avgusta t. l. je praznovala «Slovaška Matica» v Turčanskem Sv. Martinu 60letnico svoje ustanovitve (1863—1923). Ob tej priliki so se vršila zborovanja tudi drugih kulturnih društev, kakor ženske Živene, profesorjev, umetnikov, arheologov, muzejskega društva; otvorila se je umetniška razstava in odkrila sta se nagrobna spomenika narodnima delavcema Pavlu Mudronu in Andreju Halaši. Teh jubilejnih slavnosti se je udeležil tudi prezident Masaryk in izjavil na pozdrav Matičinega upravitelja Škultétega, da je prišel manifestirat za slovaško kulturo.

Ko so se po svetovni vojni Slovaki združili s svojimi najbližnjimi brati Čehi v samostojno češko-slovaško državo, se je 1919. leta zablestel na pročelju Matičine hiše simbolični napis: **Oživiljena pozdravljam oživljeni narod!** Temu vzkliku se pridružujemo tudi Slovenci, želeč slovaškemu narodu in njegovi Matici lepšo bodočnost nego je bila njuna preteklost.

I. A. Krylov-B. Vdovič:

Prepotnika in psi.

V razgovoru sta resnem skozi vas
prijatelja šla dva v večerni čas.
Kar izza vrat
na njiju pes zalaja,
za njim koj drugi, tretji — naenkrat
nateplo se je psov pol stotine iz vsega kraja.

Da vrže kamen, eden se prijateljev ustavi.
«Le pusti, bratec, to!» mu drugi pravi;
«s tem nikdar psov ne boš ugnal,
še bolj razdražil boš druhal.
Le pojdiva naprej! Poznam jaz pasjo nprav.»

In res! Korakov niti sto ne gresta,
utihala polagoma od psov je cesta,
nazadnje laja nič več čula nista.

Ivan Zorec: **Kraljevič Marko.** (Konec.)

V belem dvoru kraljevskega mesta Prilipa je sedel sredi junakov svetogorec Nedeljko in pil dobro vino; pil je od veselja, da se napije, in pil je v zdravje in srečo visoke mu kraljevosti Vukašina kralja in junaške srbske vojske, ki je prav do Brusila meče zoper prekletnike Turke. — Z njim so pili stotniki junaki, v slovo so pili, junaško se napili in očetu svetogorcu besedili:

«Blagoslovi, oče svetogorče —!»

Po vrsti so poklekali predenj, polagali mu do starih nog svoje gole meče in sklanjali vroče glave.

Svetogorec Nedeljko je stal, dvigal roke v molitvi in jih v blagoslovu pokladal na junake:

«Oče naš, vojnih trum Gospod, moč in oblast ti je v nebesih in povsod, — o, usmili se nas...! Ne zavrzi Svojih zvestih slug, marveč roso Svoje svete milosti kani na krščansko orožje, ki ga nesemo v boj zoper nejevernike za presveti križ in za srečo in svobodo našega naroda. Amen!»

Še so pili v srečo junaško in slavno zmago; v slovo so pili in do dna izpili, svetogorcu posvečeno roko poljubili, na hrzajoče in prhajoče konje skočili in sledili kralju Vukašinu, ki si je bil od cara Uroša izsilil vso vladarsko oblast in ki je zdaj vodil vojsko šestdeset tisoč mož v Trakijo, da bi Turke pregnal iz Evrope.

Kraljevič Marko je bil z očetom še v jezi in ni šel z njim. Sedel je v belem planinskem gradiču, izpod čela krivo gledal in trdo vratno molčal iz dneva v dan.

«Gospodar moj, kraljevič Marko, zakaj se ti odvraca srce od mene?» je tiho govorila zvesta ljuba Begzada. «Ali te ne ljubim dosti...? Ne govoriš, samo molčiš...»

«Duša moja, Begzada draga, besedo sem ti dal in srce, — misli moje mi pusti! A zdaj mi daj vina in pokoja!»

Pil je, a ni se napil; pil dobro vino in kuhal sveto jezo na očeta, pil od togote in skrbi. —

V srbski vojski ni bilo sloge. Objestni velikaši so se tikoma pred sovražnikom še pulili za svoj prav. Ko se je leta 1371. blizu Črnomena ob reki Marici ukresala vroča bitka, so maloštevilni Turki popolnoma potolkli nesložne, samo po plenu, časti in oblasti hlepeče Srbe.

Padel je kralj Vukašin in z njim tudi oba njegova brata despot Uglješa in vojvoda Gojko.

Nesreča je nemirne velikaše ustrašila, izmodrila ne.

V beli dvor kraljevskega mesta Prilepa je Vukašinova vdova Jelena, mati kraljeviča Marka, sklicala zbor državnih velikašev in plemičev.

Prišli so knezi in vojvode, župani, veliki in mali vlastelini. Najuglednejši in najvplivnejši izmed njih so bili: knez Mladen Gjordjević, knez Radoslav Dmitrović, knez Vranilo Simeonović, veliki logotet¹ knez Rajko Bogunović; vojvoda Mišljen Hreljanović, vojvoda Dragomil Vučetić; župan Dabiša Modrunić, župan Vratko Popović; vlastelin Grgur Kurjaković in zelo glasni in prepirljivi vlastelin Branko Živković.

Vsi ti so ponosno hodili po veliki sobani in postajali ob skupinah glasnih veljakov ali pa so prisedali k tistim, ki so počivali ob zelo dolgi mizi. A njim ni bilo miru. Vstajali so, hodili do tega, do onega in spet sedali in se pregovarjali s komerkoli.

Ali bi kazalo zbrati novo vojsko, ali počakati, da se Bolgari, zoper katere se je obrnila turška sila, zapleto v boj s Turki; ali naj prevzame vojno poveljstvo car Uroš, ali naj Vukašinov naslednik obdrži poveljstvo in dobi tudi vso državno oblast, o tem so se sporekali in čakali na kraljico.

Po sobani so vreli kakor valovi nemirnega morja bučni pogovori in prepiri oblastnih in samoglavih velikašev.

Kar so se razmeknile težke zavese na širokih vratih, izza njih je stopil glasnik in zaklical:

«Jasna gospoda, — dvorjanski prihajajo!»

Šum se je nekoliko polegel, a takoj spet začel.

V sobano je prišla vrsta dvorskih uradnikov in se razmestila v ozadje za pročeljem mize. Uradniki so bili oblečeni v svečane dvorske obleke, ki so jim bile ukrojene po bizantinski šegi. Prihajali so po redu svojih činov in so se tako tudi razmestili.

Za uradniki je počasi šel svetogorec Nedeljko s tremi svečeniki in se postavil ob desno stran miznega pročelja.

Zdaj sta pridrobila dva plemiška dečka, prijela vsak za eno krilo zaves na vratih in naznanila:

«Veličanstvo kraljica — visoka mu kraljevost kraljevič!»

Nastala je tišina, ves zbor je skočil na svoja mesta ob mizi, upiral oči v vrata in čakal.

Kraljica je prišla dostojanstveno in ponosno, nekoliko pred njo je stopal kraljevič Marko, za njo so šle dvorjanice. Na pragu je postala, oči so ji švignile po zboru, ki je glasno pozdravil :

¹ Vladarjev prvi svetovalec. — *Pisatelj.*

«Mnoga leta kraljici! Mnoga leta kraljeviču Marku!»

Počasi je prišla do pročelja mize, kjer sta stala dva visoka, z mehkim rdečim blagom preoblečena stola. Oči so se ji ustavile na kraljevem sedežu. Žalost ji je stisnila grlo in jo spekla v očeh. Z obema rokama si je pokrila obraz, rame so ji podhrtevale v tihem joku. Ni sedla. Dvorjanice so stopile v ozadje. Kraljevič Marko je obstal za očetnim sedežem.

Vse oči so bile na žalostni kraljici, ki je izpregovorila:

«Dobrorodna in plemenita gospoda! Knezi, vojvode, župani, veliki in mali vlastelini! Zdravstvujte in hvala vam, ker ste prišli! Sklicali smo vas, da se posvetujemo z vami in da se zaverite nasledniku rajnkega kralja...»

Glas se ji je zatresel in beseda ji obmrila.

«Mnoga leta kralju Marku Vukašinoviču!» so zagrmeli zborovalci.

Marko, ki je do zdaj stal za očetnim sedežem, je mirno pogledal po zboru in sédel. Za njim je sedla tudi kraljica. Potrdil je dvorske uradnike v službi, priznal plemstvu stare pravice in ukazal:

«Oporoka blagopokojnega kralja, našega junaškega očeta, naj se prebere!»

Pribočnik rajnkega kralja, veliki, plečati, zmerom molčeči Lazar Vidaković, gospodar močno utrjenega gradu nad sotesko, ki vodi iz zahoda v Prilep, se je obrnil k pisarju Blažu Radojčiću, učenemu starcu iz daljnega Dubrovnika. Ta je odmotal zapečaten zavitek pergamena in ga dal Vidakoviću, ki ga je raztegnil in položil pred kralja.

Kralj Marko se je s konci prstov doteknil dolge listine in rekel:

«Pisar naj bere!»

«Svetla krona, visoka ti kraljevost, oprosti!» se je naenkrat oglasil svetogorec Nedeljko. «Rajnki kralj mi je pred odhodom v boj naročil, naj oporoko poslušajo s teboj samo veličanstvo kraljica, pribočnik Vidaković in jaz, a prebere naj jo Blaž Radojčić!»

Kralj Marko je zardel, odrinil listino in glasno rekel:

«Tako zapovedujemo: Svetogorec Nedeljko, naš zakladnik Vaso Pribac in vlastelin Branko Živković naj odpro kraljevsko zakladnico, popišejo vse dragocenosti in ves denar! Dalje zapovedujemo, naj se izterjajo vsi davki in pošljejo kraljevski zakladnici!»

Plemiči so se spogledali, njih vroče oči so zagorele in se razumele:

«Trd bo, pa se bo že vdal!»

«Dalje je naša kraljevska zapoved,» je govoril kralj Marko, «naj se zbogajo knezi, vojvode, župani, veliki in mali vlastelini in naj se pripravijo na boj za obrambo domovine!»

Tako je ukazal, se obrnil in počasi odšel. Ni maral nobenih posvetovanj s prepirljivimi plemiči, sam je hotel odločati v vsem. Tudi kraljica je vstala in šla za njim.

«Na mnoga leta kraljici,» so zavpili veljaki in čisto pozabili na pozdrav tudi kralju.

Razburjeni zborovalci so se sprva molčé gledali, potlej pa so začeli pestiti pribočnika in ga učiti, kako naj vpliva na kralja, da ne bi vladal preveč po svoji volji.

Vidaković je molčal in jih resno gledal.

Kralj Marko je dobro opazil, kako je napomenek davkov vznemiril samogoltne plemiče. In to se mu je dobro zdelo. Ko pa je bil sam, ga je prevzela neka boleča tesnoba. Kljub vsem upornim mislim je čutil, da si je s prestolom pregradil pot svobodnega junakovanja, zapravljal moč lastne volje in se zasužnjil neki trdi in nepreprosnosti usodi.

V tem spoznanju je začel razumevati zagrmelost in strogost rajnkega očeta. Polile so ga obile solze prve resnične žalosti za očetom. Z vsemi mislimi ga je iskal in skesano prosil odpuščanja.

Beli kraljevski dvori so mu bili pretesni in so ga preveč spominjali očeta in kraljevanja. Skočil je na konja in zbežal v planinski gradič, da bi se umeknil vsem in se skrtil tudi sam sebi.

Begzada, ki ga že dolgo ni videla, se je ihté vrgla predenj.

«Gospodar! . . . Gospodar! . . .»

Vse, kar mu je hotela povedati od žalosti in od veselja, je dala v samo to besedo.

«Mirna bodi, Begzada mlada!» je rekel in jo pobožal.

«Mir mi je v tebi, o gospodar, in ti si venomer v meni.»

«Vina mi daj, da ti pijem v lepoto in ljubezen, o Begzada! Vina mi daj dobrega, da pirujem in ne žalujem! Po mir in odvezo od grehov in skrbi sem prišel. Daj vina, Begzada mlada, a Bog in sreča junaška potlej da, kar da!»

Sedel je v belem planinskem dvorcu in pil iz prebelih rok Begzade mlade dobro vino; pil je, da se še enkrat junaško napije, pil, da si prepodi iz srca neprijetno tesnobo hudih skrbi in bridkost žalosti za očetom. Sam je pil in se ni napil.

«Kaj ti pravim, Begzada mlada? Slà mi pošlji po svetogorca Nedeljka!»

In je sedel svetogorec Nedeljko z Markom kraljem, pil z njim dobro vino, pil, se napil in govoril:

«Pij in se napij, kakor je pil kraljevič Marko, a pojdi in vladaj, kakor je vladal kralj Vukašin!» —

Kralja Marka je za srce prijel boleč spomin na svobodo silnega junakovanja in veselega popivanja z junaki in pobratimi. Pobesil je rdečo glavo in se videl v slavnem boju s sto in sto junaki, s širokoustnim begom Feridom Spahovićem in z velikim junakom Muso Kesedžijo; misli, pijane spomina na slavne in vroče boje junaške, so mu počivajoč postajale ob lepi krčmarici Mari, mu poklekale pred pogorkinjo Ravijojlo, ki ji je bil glas ko godba iz nebes in usta sladkost sama, — poklekale in jo božale, milovale in poljubovale, a se topile ob zvesti ljubi Begzadi mladi, ki je lepa kakor upanje in ki ji je glas gorak in strasten, kadar ga miluje s sladkostjo svoje žive, velike in junaške ljubezni...

V otožnih mislih se je kralju Marku glava pobešala na široke prsi; inako se mu je storilo in mehka miloba daljnih spominov mu je še trje ožemala razbolelo srce.

Iz sanjave zamišljenosti ga je poklical slabotni glas starega učitelja, modrega svetogorca Nedeljka:

«Čuješ, sinko Marko, kaj ti je leglo na junaško dušo, da ne govoriš in venomer molčiš?»

Tako je govoril svetogorec in v skrbeh gledal nagubano čelo in temno lice kralja Marka.

A kralj Marko je le vzdihnil in uporno molčal v trudnem, mučnem molku.

«Pij, moj sinko Marko, dobro vino, da ti zapoje in se zasmeye srce! Pij —!» je prosil oče Nedeljko.

«Dà, pijva, oče svetogorče! Pijva dobro vino: ti, da si ogreješ staro kri, a jaz, da si iz otožnega srca prepodim tesnobo hudih skrbi... Pijva, oče svetogorče!» se je zavedel Marko.

Pila sta in se moško napila. Pa sta govorila, ko sta se napila:

«Slabo meni, oče svetogorče! Sablja, glej, mi je zarjavela, roka odrevenela...»

«Zbiraj vojsko, o kralj Marko, nosi sabljo v boj junaški zoper nejevernike Turke!»

«Pij, oče svetogorče! Pij, a ne govori, ne budali!» se je jezno otresal kralj Marko, ker se je spomnil nesložnih in samogoltnih knezov, vojvod in vlastelinov.

«Pojdi in poišči si ženo, kraljico!» je silil oče Nedeljko.

A kralj Marko ga je krivo pogledal izpod čela in zardel po vsem licu.

«Ženi se, moj Marko! In zdrav in srečen ti bodi junaški rod!»

«Pij, oče svetogorče, a ne govori, ne govori!»

«Ženi se, takoj se oženi, moj sinko Marko! To zahteva sreča države.»

Kralj Marko je še bolj zardel.

«In poženi z gradiča lepo Begzado, ki ti je urekla pamet in srce!»

«Vso svobodo življenja sem vam dal, — pustite mi svobodo ljubezni!» je kriknil kralj Marko.

«Kralj nima svobode do ljubezni, moj sinko Marko. Svoboda, sreča države zahteva, da se odpoveš mladi Begzadi in si poiščeš kraljico!»

Kralju Marku se je po teh svetogorčevih besedah spet pobesila glava, v lice mu je udarila bledoba notranjega boja.

«Moraš, o kralj!» je vztrajal oče Nedeljko.

«Ne še, ne še, oče svetogorče!» je vzdihoval kralj Marko in pil na vse duške.

Takisto je pil tudi oče Nedeljko in rdel v staro lice.

Še je pil kralj Marko in potlej zbežal pred odločno besedo svetogorca Nedeljka k zvesti Begzadi mladi.

«Gospodar —! Moj Marko —!» je zatrepetala mila ljuba, ko ji je Marko v nemoči padel do oblih nog, zakopal vročo glavo v njeno toplo, ljubeče naročje in nejunaško zaihtel:

«Begzada ... Begzada, moja zvesta ljuba, o, da me nisi z ljubeznijo opila, z mladostjo in lepoto svojo omamila, — o, da me nisi premaganega junaka kraljeviča Marka rešila iz silnih rok svojega brata Muse Kesedžije, velikega, svobodnega junaka ...!»

Srečko Kosovel:

Predpomladni večer.

(Iz cikla: Kras.)

V dalji peketajo belci —	Svojo tiho, belo roko
kateri vitez gre med nas?	iz dalj nekdo ponuja mi,
Čez polje drhte vetrovi,	pesem sladka plove v noči
v blesku zvezd počiva vas.	in srce prebuja mi.

Pride, pride beli vitez,
sredi spečega poljâ,
v zvezdah si svoj meč otruje,
v srce si zabode ga ...

In meter?

Književna poročila.

Jadranski Almanah za leto 1923. Uredil dr. Alojzij Res. (Na svetlo dala Naša Založba v Trstu.) Tisk Narodne tiskarne v Gorici.

«Jadranski Almanah naj postane leto za letom verno, neizpačeno zrcalo vsega našega življenja, obračun čez naše delo na vseh poljih kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega udejstvovanja našega ljudstva od Triglava do Kvarnera.» In pristavlja: «Predobro se zavedamo, da je letošnja slika ne popolna, da je naš prvi korak še plah. Še niti v glavnih obrisih ni začrtana podoba našega naroda v Italiji. Čas in razmere so bile močnejše od naše volje.»

Po tem pojasnilu, ki ga založba daje na pot temu prvemu letnemu zborniku naših rojakov v Italiji, in ki naj bo predvsem opravičilo, ne gre cilj poročevalca za tem, da s strogim očesom presodi to izdanje, temveč da ga vzame kot to, kar je: prvi poskus ustvariti julijskim Slovanom reprezentativno ljudsko knjigo, ki naj po svojem notranjem bogastvu vsako leto iznova priča, da smo še in da ostanemo.

«Jadranski Almanah» je prav postavna knjiga s preko dvesto stranmi teksta in 8 slikarskimi prilogami. Vsebinsko je bogata in, kar je za slične edicije še večje važnosti, tudi prav pestra: saj vsebuje poleg 12 pesniških proizvodov še štiri leposlovne spise v nevezani besedi in 28 člankov iz najrazličnejših panog, predvsem gospodarskega življenja. Zastopani so v knjigi skoro vsi primorski pesniki in pisatelji: Gradnik, Lovrenčič, Pastuškin, Remec, Pregelj, Šorli itd. V znanstvenem delu je predvsem vredna obširna arhivalna razprava znanega našega goriškega zgodovinarja dr. Frana Kosa «Goriška Brda v srednjem veku», ki pa vzlic svoji znanstveni nesporni vrednosti ne sodi prav v knjigo, kot je ta almanah, ki je namenjen predvsem širokim plastem naroda. Isto velja še v mnogo večji meri o filološki razpravi dr. Henrika Tume o «krajevnem imenslovju», ki po mojem mnenju absolutno ne sodi v okvir almanaha. O znanstveni vrednosti razprave seveda ne morem izreči sodbe. Nasprotno je pa kot primer sestavka, kakršne treba zbrati za tako knjigo, navesti dr. Joža Glonarja govor o «Simonu Gregorčiču», ki na živahen način, poljudno in vsakomur umljivo, a vendar znanstveno utemeljeno obravnava obče zanimiv problem iz doslej precej še neznane pesnikovega zasebnega življenja, njegovo stališče napram ljubezni in — ženski. Tudi hrvatsko pisani informativni članek dr. Stojana Brajše «Narodne pjesme istarskih Hrvata» je prav primeren in za nas, ki nam je predmet prilično slabo poznan, zelo zanimiv. Pregleden je temeljiti članek profesorja R. Kende o «Naših srednjih šolah», česar o večini drugih spisov žalibog ni mogoče trditi. Perspektive, ki se odpirajo iz pisčevih izvajanj, so temne: v par letih slovenskega srednjega šolstva v Italiji, dedinji dvatisočletne kulture, ne bo več. Škoda, da ni v almanahu sličnega pregleda o stanju našega ljudskega šolstva, posebno še v Istri. Ta referat bi bil menda še neprimernejše žalostnejši in brezupnejši. Iz člankov o ekonomskih prilikah v Novi Italiji veje resna skrb za bodočnost. Nekdaj cvetoči deli dežele na robu propada, siromašne pokrajine pred katastrofo. Sloveči nabrežinski kamnolomi, znani po vsem svetu, so samo še senca nekdanjega blagostanja. Spis arhitekta Antona Radovića, ki obravnava to poglavje, je častna izjema med množico sestavkov, ki sodijo bolj v dnevnik, kot v knjigo, ki naj bo točen, pregleden in reprezentativen (ne v zunanem zmislu samo!) obračun našega narodnega življenja. Več temeljitosti, stvarnosti in poznavanja predmeta treba in manj frazerstva, površnosti in žurnalistično-

rodoljubne solzavosti. Slovenci smo in moramo ostati tudi vnaprej narod dela, ne vzdihovanja in solza. Dobri so še članki: «Naše vodne sile», «Zadrugarstvo u Istri», «Rokodelska obrt na Goriškem», «Mlekarstvo in sirarstvo», dočim po grešamo poročil o premnogih panogah duševnega udejstvovanja naših ljudi, vsaj poskus statističnega pregleda o fluktuaciji našega v Italiji avtohtonega življa, pregled naših izgub v zadnjem petletju na vseh poljih javnega življenja, naše stališče do novih sodržavljanov in do njihove kulture, predvsem pa vsaj obris vodilne ideje našega življenskega programa, materijelnega, a še bolj duševnega. Z drugimi besedami: problem obstanka slovenskega naroda v Julijskih provincah. Radi bi čuli prepričevalno besedo, ki bi nam potrdila, kar vsi upamo: da državna meja ne more pretrgati vezi med nami in rojaki onkraj, da usoda našega naroda v Italiji odvisi končno le od njegove odpornosti, žilavosti in organizirane volje do življenja.

Na koncu izdajatelj polaga malo obračuna za povojna tri leta 1919—1922. Podaja bibliografijo vseh v našem jeziku na italijanskem ozemlju izšlih knjizornih in glasbenih izdanj, razen tega pa podaja še seznam vseh naših pri-morskih kulturnih delavcev, umetnikov in znanstvenikov.

Knjigi so priložene štiri reprodukcije Pilonovih ujedkovin, portretna skica G. A. Kosa, Bucikov damski portret in zelo posrečena, «portretiranca» (pisatelja Franca Bevka) točno karakterizujoča, karikatura L. Špacapana. Ujedkovine so precej medlo reproducirane, tako da je njihov pravi izraz skoro docela izgubljen. V «Glavi starca», ki je tudi v reprodukciji ohranila svojo markantno strogost, je pokazal umetnik nemalo obvladanje tehnike in precejšnjo impulzivnost linije. Ipak mi je «Ponte Vecchio», risarsko morda šibkejšo delo, čustveno bližji, neposrednejši in bolj Pilonov. V ostalih grafikah je hladni razum preveč očiten, premalo pa je iskrene topline in osebnosti risarjeve. Omenil bi samo «Pred-mestje», ki je značilno za razglablajočo socialno usmerjeno naravo umetnikovo, pa vkljub svojemu pretresljivemu sujetu ne gane, ne zgrabi. Vkljub temu treba priznati Venu Pilonu prav častno mesto v slovenski grafični umetnosti, ki pa še izdaleka zanj ne znači vrhunca.

K. D.

Poljudna izdaja Prešernovih poezij ima pri nas že celo zgodovino, ki pa od drugega natiska naprej ni posebno častna za one, ki imajo z njo opravka.

Prvi natisk poljudne izdaje je kot nekak pendant ilustrirani uredil pokojni L. Pintar; izšel je leta 1901. Oni, ki se za take reči zanimajo, vedó, kako zelo se je Pintar trudil s prireditvijo teksta in korekturo. Vedeli so torej, kaj pomeni na naslovni strani tehtni stavek «Uredil skript. L. Pintar». Kdor ni bil srečen posestnik izvirne Prešernove izdaje iz leta 1847., si je za mal denar kupil Pintarjevo «poljudno», ker je vedel, da ima v njej prvič zopet kolikor toliko pristno Prešernovo besedo. Drugje je namreč ni bilo: od Levstika naprej so vsi «izdajavci» Prešerna jemali njegove poezije pred se s šolmostrsko namršenimi obrvmi in rdečo tinto pred seboj. Sirota Prešeren po njihovem ni znal slovensčine, in da ga te sramote pred današnjim svetom rešijo, so mu njegovo besedo «popravljali». Luka Pintar, skromni in zvesti varih Prešernove dediščine, se je prvi zavedel, da treba umetnikovo delo rešpektirati in da ljudje od njega ne pričakujejo Prešerna, kakor si ga je zamislil Luka, ampak kakršen je bil Francé sam. Pravi Francé, ki je pisal po svoje in ne kakor različni današnji «šolmoštri»! Tako je poleg reprezentativne salonske izdaje Prešerna zagledala svet tudi poljudna, skromna izdaja, ki si jo lahko vtaknil v žep in ki je dobro služila v šoli in pri študijah.

Ko je leta 1908. izšel drugi natisk, zopet s Pintarjevim imenom, je Pintar v «Ljubljanskem Zvonu» (1909, str. 414—416) odklonil zanj vsako odgovornost. Izdaja je bila prirejena za njegovim hrbtom, pod njegovim imenom je šlo v svet delo, ki je delalo njega samega odgovornega za napake, ki jih ni zakrivil on! Ju ko se je kljub temu protestu oktobra 1914 ponovilo ob tretjem natisku prav isto, se Pintar ni več oglašil: vojna furija je divjala po svetu, bile so druge skrbi, in zvesti varih Prešernove dediščine je bil že zapadel oni bolezn, ki ga je dobro leto kasneje rešila skrbi in jeze nad založnikom, ki za njegovo vestno in zvesto delo ni pokazal nobenega zmisla.

Po prevratu sta izšli, oskrbljeni od novega urednika, že dve novi izdaji, četrta v letu 1921., peta pred nedavnim. Obakrat je urednik odgovornost za svoje delo, ki ga je obakrat opravil brez umevanja svoje naloge in brez poznanja gradiva, naprtil na pleča pokojnemu Pintarju. Oba natiska nosita Pintarjevo ime, pravi urednik je ostal lepo neimenovan. Okoristil se je sicer s Pintarjevim delom, ni pa se okoristil z rezultati drugih prešernoslovcev, kar bi bil vestni Pintar brez dvoma storil, če bi mu to bilo mogoče.

Novi urednik je razširil, to je sled in dokaz njegovega dela, četrti natisk za triolet «Rotarjevima dekletoma», ki ga prejšnji natiski niso imeli. Nanj je bil prav krepko opozoril baš Pintar sam v svoji recenziji drugega natiska; kljub temu pa ga tretji natisk še nima! Druga sled in drugi dokaz njegovega «dela» pa je dejstvo, da v četrtem in petem natisku ravno ni nobenih sledov rezultatov novejših študij ob Prešernovem tekstu. Ta očitek zadene baš novega urednika, saj so vse te študije izšle po prvem natisku in je novi urednik tako imel celó dva k r a t priliko, da jih pri svoji izdaji porabi. Oglejmo si s te strani najnovejši, peti natisk!

Bistrovidni filolog Korš je prvi opazil in opozoril na dejstvo («Lj. Zvon», 1900, 808), da manjka v tekstu «Turjaške Rozamunde», kakor je izza izdaje Prešernovih «Poezij» iz leta 1847. pri nas običajen, med verzoma

«sestro vitez s sabo vzame,
rasti in podobe rajske»

en cel verz. Če pogledamo v «Čbelice» 3. zvezek, ga tam res najdemo: «Črnooko, svetlolično». Prešeren ga je pri kopiranju teksta za izdajo «Poezij» prezrl, izdajatelj Prešernovih poezij pa bi, če mu je to dejstvo znano, moral v novi izdaji ta lapsus popraviti!

Isti Korš je ravno tam opozoril na dejstvo, da manjka v romanci «Od zida nja cerkve na Šmarni gori» v uvodu III. odstavka tudi en cel verz. Ta romanca se je še leta 1923. v tem natisku ponatisnila v oni obliki, v kateri jo je prvi č natisnil Levstik v svoji izdaji leta 1866. Levstik jo je priobčil po prepisu, ki mu ga je iz Prešernove zapuščine, zaprte in zaklenjene v Bleiweisovi miznici, oskrbel žurnalist Albin Arko. Pri tem prepisovanju pa se je Arku pripetila psihološko lahko umljiva pomota, da mu je oko preskočilo cel verz! Toda že leta 1910. je Grafenauer priobčil popoln tekst te romance po originalnem Prešernovem rokopisu («Čas», 1910, str. 219—222 = «Iz Kastelčeve zapuščine», str. 39—42). Od tam vemo že od leta 1910. naprej, da se mora v Prešernu dotično mesto glasiti:

«Zaprto žene je telo,
skrbi te, kam boš djal blago,
skrbi te starost brez otrok»,

na kar je Žigon (v «Slovanu» 1915, str. 347 v opazki pod črto) še prav posebno opozoril! Samo neimenovani urednik tega še v letu 1923. ne ve!

Mnogo preglavice je delal prešernoslovcem zagonetni Prešernov «Bog», ker nimamo nobenega avtentičnega Prešernovega tiska ali zapisa in ga poznamo šele od leta 1866. sem in samo v Levstikovi redakciji. Žigonu pa se je posrečilo iztakniti Levstikovo predlogo, Kastelčev rokopis, ki mu gre velika mera avtentičnosti. Ta zapis je prof. Prijatelj priobčil in obširno komentiral («Lj. zvon», 1921, str. 661). Po njem bi se odslej moral Prešernov «Bog» ponatiskovati; toda neimenovani urednik petega poljudnega natiska je še leta 1923. očitno prepričan, da je trud in delo naših znanstvenikov dobro samo za to, da ga ljudje njegove baže suverensko ignorirajo! Saj je zanj odgovoren — L. Pintar!

Nek napredek pa — bodimo pravični! — vendarle kaže ta peti natisk v primeri s četrtim: kot novost je vanj sprejeta Prešernova «Elegija svojim rojakom». Vzeta je iz Grafenauerjeve publikacije («Čas», 1910, str. 217 = «Iz Kastelčeve zapuščine», str. 34); toda zakaj je še vedno izpuščena balada «Ponočnjak», ki stoji ravnotam? («Čas», 1910, str. 219; «Iz Kastelčeve zapuščine», str. 36 = «Carniola», 1910, str. 13). Vse kaže, da je urednik pred redakcijo petega natiska samo površno prelistal Grafenauerjevo publikacijo v «Času» in vsled tega prezrl opozorilo na strani 219., kjer je povedano, kje je prvič natisnjena dotlej «še neznana Prešernova balada!» In če bi vso publikacijo pazljivo prečital, bi našel še to in ono. Menda celó prepričanje, da vendar ne kaže dalje svetu za ta je vati takih biserov Prešernove umetnosti, kakor je n. pr. «Lepa Vida!» Če že misli, da mora in sme «popravlјati» Prešernovo besedo, naj to delo, kjer je brez nasilja za rimo in mero mogoče, opravi dosledno in naj ne pušča za seboj takih polovičarij, kakor je n. pr. «V Tomačovem!» Kak je tisk v ostalem, tega nisem raziskoval; od tega dela me je odvrnila zelo nerodna tiskovna pogreška, ki stoji kar v prvi kitici prve pesmi na prvi strani.

V šesti izdaji bi pač menda že lahko dobili vsega in pravega Prešerna; ker je poljudna, bo treba razmisliti, ali se naj vanjo vzamejo tudi slovenski prevodi Prešernovih nemških in latinskih pesnitev. Meni se zdi to z ozirom na namen te izdaje naravnost potrebno. Tedaj pa bo tudi čas, da se pisana mešanica «dodatka» nekoliko uredi. Mogoče bi bilo to v skupinah: 1. Pesmi, 2. Balade in romance, 3. Različne poezije, 4. Parizina; iz tretje bi se mogoče dali napisi izločiti kot posebna skupina. Urednik pa naj pogumno stopi izza Pintarjevega hrbta in prevzame odgovornost za svoje delo pred vsem svetom in ne samo pred nepoučenim založnikom. Dajmo vendar enkrat Prešernu, kar je njegovega, da se ne bo na Onem Svetu zmrda val nad našo zaostalostjo, češ, da pri nas, kakor za njegovih dni, še vedno «bukve vsak šušmar daje med ljudi». J. A. G.

Nedeljković Dušan, Orientacije saznavanja. Ulaz u teoriju saznavanja. Skoplje. Gj. Zekmaković i drug. 1923. 63 str.

Avtor razlikuje v uvodnih izvajanjih svoje razprave med «saznavanjem» in «saznavanjem». «Saznati znači objasniti i dokazati što je već predloženo t. j. što je pronadjeno», dočim znači «saznavati tražiti i pronaći to nešto koje Logika docnije steže u svoj sistem». «Saznavanje» je avtorju identično z ustvarjanjem. «Teorija saznavanja takva kakva je bila do danas, izlišna je, jer se nalazi na polju koje Logika svojim izučavanjem već iscrpljuje.» «Teorija saznavanja t. j. teorija pronalazjenja univerzuma i nas, teorija stvaralačkog saznavanja, preparacije svakog objašnjavanja, dokazivanja, jedina legitimna teorija u ovom smislu, ne postoji.» Ustvariti tako novo teoriju in ji dati osnovne smernice, je namen Nedeljkovićeve razprave.

Avtor odklanja običajno delitev «nedeljivega psihičnega akta saznavanja» v objekt in subjekt. S tako delitvijo se ustvarja nerešljivi problem: «kako da subjekt može se približiti objektu i znati nešto o njemu», «kako da mi saznavamo ono što je van nas», «kako da ono što nema ničeg zajedničkog sa nama, što je nezavisno od nas, predstavlja se nama?» Problem, ki si ga stavlja avtor, je erostaven: «kako saznavamo? t. j. kako se osnovno osećanje u duhovanju, osećanje saznavanja, radja, razvija? t. j. kako akt saznavanja, delanja saznavanja postaje, stvara se?»

Kakor izkustvo je saznavanje ustvarjanje. Saznavanje je pa vsaki «pokret». Pokret je pa vse in vse je v pokretu, zato je saznavanje kakor izkustvo, vse, kar je. «Disciplina o saznavanju polazi da potraži samu unutrašnju dialektiku sadržina saznavanja.»

Saznavanje se vrši potom misli. Vsaka misel je v svakem trenutku saznavanje. Ker je pa saznavanje stvarjanje, se «stvarnost u misli radja i stvara sa svim svojim stvarima i događajima kao bezbroj varnica u silnom jednom ognjištu. A misao može slati van sebe svoje stvorene stvari kao što ognjište može poslati varnice». Stvarnost stvari se menja kakor se menjajo misli. Pozitivno vzeto se je stvarnost solnea razvijala od egiptovskih mitologij do današnjega nauka.

Notranja reka misli pa ne teče indiferentno kakor voda. Misel ne more biti indiferentna napram svoji vsebini, njej ne more biti vseeno «kuda teče vasseljena u njoj». Ustvarjajoča misel je v svojem toku vedno orijentirana v nekem določenem zmislu. Ustvarjajoči spoznavni akt nosi sam v sebi neko določeno pretenzijo, v koje zmislu ustvarja. Različne orijentacije misli ali drugače rečeno: različne pretenzije ustvarjajočega spoznavnega akta so pa že pravci različne perspektive izkustva. Zato je izkustvo odvisno od orijentacije spoznavnega akta.

Takih orijentacij razločuje avtor četvero: orijentaciju preprostega človeka, orijentaciju znanstvenika, orijentaciju umetnika in orijentaciju filozofa.

Preprost človek doživlja in spoznava (ustvarja) svet s stališča in v perspektivi potrebe in praktičnosti. Akcija pa, potom katere se preprost človek udejestvuje, je «manipulacija». Manipulaciji je «istina v uspehu», ona je orijentirana v zmislu «čisto potrebnega». «Za nepotrebnu istinu, za nepotrebnu emociju, za nepotrebnu završenost ne zna i neće da zna ni zemljoradnik ni trgovac.»

Znanstvenik doživlja in spoznava svet s stališča razumljivosti ali inteligibilnosti. Razne oblike po saznavanju dobljene razumljivosti spadajo v logiko kot teorijo «saznanja».

Umetnik ustvarja potom njemu lastnega spoznavnega akta nove emocije. «Kad umetnik oseti da je njegovo delo dovoljno ružno i lepo to je samo znak za njega da ono uspeva u orijentaciji koju je izabrao.» Ono pa «što umetnik svojim ružnim ili lepim simbolima realizuje» je emocija. Po umetniškom aktu realizirane emocije tvorijo predmet estetike.

Filozof končno «konstruiše u smislu savršenog a mereći u konstrukciji, u saznavanju harmoničnošću». «Svaki naročiti stepen na kome se u razvoju filozofije zaustavio jedan mislilac jeste jedan izgled savršenog gledanja na svoju ličnost, Kosmos itd. izražen u kakvoj harmoničnoj metodi, kakvom sistemu ili dialektici.»

To je v kratkih obrisih miselna konstrukcija Nedeljkovičeva, ki jo sam imenuje «jednu novu filozofsku disciplinu». V kritiko te nove discipline se ne spuščam: filozofsko naobražen čitatelj jo bo znal sam pravilno oceniti, preprost

človek bo pa s stališča praktične orientacije saznavanja itak dejal z avtorjem: «sve to je lepo, ali pa hoče ta vaša disciplina doneti praktično kakve koristi?»

Alfred Šerko.

Karel Širok: Slepí slavčki. Gorica 1922. Izdalo in založilo Katoliško tiskovno društvo. 120 str.

To je lepa, res nova knjiga, pesem o slepih slavčkih, napisana za — slepe slavčke. Mladinska knjiga — to se pravi: knjiga za vse one, ki so vedno mladi, vedno rastoči, ki se hočejo še vedno učiti in se uče s srcem in z bridkostjo.

V teh čudnih, nenavadnih povesticah je pisatelj povsem vsakdanji dogodek orisal tako mično in dojmljivo, da se po prečitaniu ne moreš več ubraniti vplivu njegove umetnosti. Zakaj, to niso samo orisi — to so izrezki iz tihoga in tajnega življenja v naravi, ožarjeni s srčno ljubeznijo pravega pesnika, ki išče vsepovsod ljubezni, ki skuša vsaj naš «novi rod» vzgojiti v znamenju ubranosti in sočuvstvovanja. V teh sličicah (Gož, Brama, Divja raca) je nekaj sile Cankarjevih veleumetnin v «Mojem življenju». Tudi v «Slepih slavčkih» odmeva godba onega skrivnostnega sveta, kjer snujejo in rujejo še nezavestne sile veseljstva, kjer se vrši prehod med mrakovi in lučjo — svet živalstva!

Vso knjigo preveva čudovita enotnost. To so izbrani mozaiki — podobe od tam, kjer gredo premnogi «slepi» kar mimo, ker spe njih duše še vse pod zarjavelim ščitom, ker se jim zdi prazna vsakdanost vse, kar jih — otopele — ne razburja in ne draži; dočim pa začne ravno tukaj — v svetu rastlinstva in živalstva — rastoči duh iskati ključ v tajnosti vseмира, se mu začne razodevati presenetljiva vez med človekom in naravo, in vsa umetna, privzgojena meja razpade. Ali ni tako gledal vsak velik duh, primerjaj samo Maeterlincka (o cvetlicah, o življenju čebel)?

Te pesmi v prozi so enotne tudi po svojem osnovnem akordu: bolešno trpke so in v vseh joka hrepenenje po odrešenju, v vseh je isto mučno trganje in vzpenjanje k solncu — kot da bi pripevala rast vsega živega, ki hoče kvišku, a se mora boriti z nočjo in s stenami in verigami.

Groza je v tem; besede pa pojejo in pojejo. Vidi se, da je pesnik kar bolešno prisluškoval zvočnosti vsake besede, vsakega stavka, ki ga je nízal drugega na drugega kot jagode na prelep rožni venec.

Zelo sem se zavzel, ko sem prebral to Širokovo zbirko, kajti v spominu mi je bilo še njegovo «Jutro», in čudil sem se razdalji, ki zeva med obema knjigama. Tedaj pa sem spoznal, da je moral pesnik od onega časa pač mnogo doživeti, kar je prebudilo v njem doslej še spečega tujca — duha. Kakor so namreč te povestice navidez objektivne, so pa v resnici le odsev v trpljenju vijoče se pesnikove duše, ki hlepi po solncu — duhu; so bridka, odlično zarjnjena in zavita žalnica vsega našega naroda tam doli na Brdih, ob Soči in ob morju. Prečitaj samo tole mesto iz «Goža» in se zamisli:

«Sojeno mu je, da mora tičati v tem majhnem, ozkem prostoru, iz katerega ni poti. Nikdar ga ne obsije svetli in topli solnčni pramen. Večen mrak ga objema in večna tema... O, čakal bi, čakal, ko bi le vedel, da bo kdaj čakanja konec. Ali stokrat je že pretaknil vse špranje v steni, kakor visoko je mogel doseči. Ni ga izhoda, ni! O, čakal bi, čakal, ali samemu čakati v globočini, je strašno! In vedno je sam, popolnoma sam!... Počasi polzi čas dalje in počasi se menjavata tema in mrak...»

A kakor da je velika bol prestrašna, da bi jo poet še mogel zadržati v mreži izbranih besed, nenadoma padejo na te težki, sproščeni hribi.

«Razumem tvoj položaj, o gož, natanko občutim tvoje trpljenje, zakaj sam kolobarim dan za dnem, leto za letom! Kolobarim strt, ponižan in zaslužjen. Kolobarim in obupujem, a globoko na dnu srca mi vendar tli drobna iskrica upanja, ki mi pravi: Večno ne boš kolobaril...!»

Stotisoč ponižanih bratov in sester kolobari s težkim srcem po mraku in vsi nosijo v srcu iskrico upanja in čakajo, da zasveti zlato solnce prostosti...»

«To ni moja duša, to je duša tisočerih bratov in sester, ki hoče planiti iz mračne globočine k solncu, po katerem koprni dolgo, dolgo tisočletje.»

In tako izzveni slednjič ta knjiga v obupno tožbo zaslužjenega, razdeljenega in na smrt obsojenega naroda. Toda narod, ki poje, ni mrtev, ampak le trpi, da se popolnoma izčisti v tem strašnem ločilnem ognju in da pojde s svojo pesmijo po svetu odreševati, kajti

«morda — treh najmlajši brat
pojde za vse usod iskat.»

Ta knjiga bi se morala udomačiti tudi pri nas v Sloveniji in brez dvoma bi se, samo če bi se naša založništva dovolj zavedala naloge, ki jo imajo vršiti med narodom.

Miran Jarc.

Fran Onič: Darovanje. Samozaložba. Tiskal A. Rodé v Celju, 1923. 48 str.

Zvezčič pesmi mladega stihotvorca, ki si je na vsaki strani teh že ne-moderno čudnih ritmičnih in neritmičnih besednih žongliranja nadel vsaj po dvoje, mestoma na prvi pogled strašno brihtnih, a po večini bridko nezmiselnih okrasnih pridevkov (epiteta ornantia), kot n. pr.: grobar in drvar tisočletnih gozdov, pobratim golobov, enooki na živi reki, tepec iz čarodejnega kraljestva med sabo se borečih vej, dober potomec predpotopnih živali itd. itd.

Negativni pol Podbevškove Električne žoge! Posilje epigon iz vojne in povojne razburkane duhovnosti zrastlih, že skoro pozabljenih pseudo-poetov velikih narodov, ki so zaplesali «v diven zanos vesoljnih požarov po taktu sviračev na občestnih svetilkah», pa so jim zdaj že precej ohromele noge.

Niti o cni pesmi te prazne zbirke bi ne mogel trditi, da jo je utelesilo doživljanje ali da so ji kumovali tisti trenutni tresljaji zavzete duše ali pa miselno poglobljanje, iz katerega se izkreše pesem, ki je tega naziva vredna. Tu vse vkup ni nič drugega ko puhlo nizanje ropotavih besed, bolešno igračkkanje z nerazumljivimi, psihopatološkimi vizijami, stikanje za votlimi in brezpredmetnimi, često šepavo-ritmičnimi besednimi in zmiselnimi efekti, iz katerih se včasih posveti vredna misel, pa jo takoj spet zagrne in neusmiljeno zaduši kaka «fantastna krogla stisnjenih dimov» ali pa «tuleča hijena z žarečimi kometi svojih mrhovin, himna meteorjev, filmska predstava plesočce Herodijade» itd. itd., — ali pa jo pregluši ropotanje različnih drugih besednih cepcev, s katerimi Onič mlati prazno slamo svoje čudne poezije. Zbirki so že ob rojstvu zapeli pogrebni zvonovi.

Pavel Karlin.

Marijan Mikac: Efekt na defektu. Izdanje «Zenit» v Beogradu. 1923. 16 str.

Lahko bi se bil pošalil z naslovom in rekel, da so to «defekti na defektih» in s tem tudi v kratkem in brez morije ocenil zvezčič, ki je na prvi pogled s svojimi velikimi črkami podoben abecedniku; zelo se mi zdi škoda, da ni tudi v resnici. Zbirka obsega kakih deset pesmi, ki niso ne zanimive, ne paradokсне, ne bizarne, ne duhovite, da o takih lastnostih, kakor je razumljivost, niti ne govorim. V dobri slovenščini bi najboljši izraz zanje našel v besedi čobodra.

Mislím, da bi vse take reči Danijel (ali kdo je že bil) namesto svoje smole vrgel v žrelo zmaju, pa bi se gotovo razpočil. Pripominjam le, da ima knjiga predgovor, ki ga je napisal Ljubomir Micić; v njem razlaga «novoumetniški mednarodni pokret». Kdor nič ne ve o Zenitizmu, naj le to prebere, pa bo videl, da tudi potem ne bo ničesar vedel. *Mirko Pretnar.*

Kronika.

Sara Bernhardt (22. X. 1844 — 26. III. 1923). *Genij*: tvorna narava, ustvarja nove vrednote, nagoni so mu estetski; to so pesniki, umetniki... *Talent*: Judje so talenti, posnemalci, drugotno nadarjeni, posredujejo vrednote, so sentimentalni, veliki glumci... Na te svoje beležke, ki sem jih kot sedmošolec l. 1907. izpisal iz neke študije (Karl Busse?), sem se spomnil ob smrti največje gledališke igralkice. Rosine Bernhardt, imenovana Sara Bernhardt, se je namreč rodila v Parizu kot nezakonska hči judovske učiteljice in francoskega uradnika. Pa še neka druga, Chamberlainova teorija se zdi, da se je obistinila na njej: mešanje dveh blizkih plemen je menda ugodno za razcvit bistrca, glej Nietzscheja in veliko nemških klasikov rodom iz bivšega slovanskega ozemlja, dočim je amalgam oddaljenih pasmin (n. pr. črne in bele) nepripraven, osebno v npravstvenem pogledu.

Toda pustimo te večinoma antisemitske doktrine in ozrimo se za trenutek na brezprimerno karijero pokojne igralkice, ki je po samostanski vzgoji v Versaillesu, dobivši na konservatoriju drugo ceno za tragedijo, nato za komedijo, počela svojo blestečo pot navzgor v največjem francoskem dramskem gledališču *Comédie Française* l. 1872. Nastopila je skoro na vseh večjih pariških odrih: *Gymnase, Porte-Saint-Martin*, ki ga je pozneje kupila, *Odéon, Vaudeville*, prevzela pod imenom svojega sina Morica vodstvo v *Ambiguju*, kesneje samostojno v *Renaissanci* in nato v nekdanjem *Théâtre des Nations*, ki ga je prekrstila v *Théâtre Sarah-Bernhardt*. Ta naziv mu ostane, dokler bo mesto lastnik pozornice.

Sara Bernhardt je hodila na dolgotrajne obhode zlasti v Ameriko in Anglijo, kjer so od l. 1879. dalje rajno krasotico nazivali zgolj *the divine Sarah*, na Rusko, Švedsko itd. Na enem vsakoletnih izletov v London se je poročila 1882. z Damalom, ki pa je umrl že čez sedem let. Za propagando francoske umetnosti in misli po tujini ji je l. 1913. vlada podelila križec Častne legije. Več let je bolehalo radi padca na nekem newyorškem prizorišču; v aprilu 1915. pa so ji na bordeauxski kliniki odrezali nogo. Čez kratko se je navzlic podmorski vojni, ki je takrat dosegala svoj višek, odpeljala ponovno v Ameriko na propagando.

Vrnivši se v Francijo, je 50krat igrala verzificirano dramo Morica Rostanda *la Gloire* (1918); v tej vlogi mi jo je bilo dano videti v drugič l. 1921.: hodila je že ob palici, vendar glas je bil še mladosten. Za Rostandom je proučevala za pozornico Edvarda VII., drug igrokaz v stihih, *Daniel*, čigar avtor, Louis Verneuil, je pozneje postal njen prazet. Ob glavni izkušnji Guitryjevega *Sujet de roman* je stara Sara omedlela in se ni več pojavila na deskah.

Delovala je tudi v drugih smereh. L. 1878. je obelodanila lastni roman «V oblakih», 10 let za tem uprizorila izvirno enodejanko «Priznanje», 1907. uspele

«Spomine» in predlani «Malo Kreolko». Kot kiparica je prejela pohvalo 1879. za soho «Po nevihti» in je razen tega izklesala več doprsnic: najlepša je bila Edmonda Rostanda, kateremu je posvečala neobično pozornost.

Težko, da bi bilo katero ime bolj razširjeno mimo njenega: niti Pasteur ni tolikanj slovel. «Svet je zatemnel po smrti velike igralkе,» piše Evening World; «svet je osirotel,» pretirava Evening Post; «Sara Bernhardt je simbol Francije, ki ostane brez tekmice na zemlji, slavnejša in sijajnejša nego kdaj» (Philadelphia Evening Leader). Vsi presežniki so bili zanjo prešibki, člankarji so jo jeli nazivati «zvezdo», kar je danes obrabljen izraz. Pa saj je izžarevala nenavaden čar lepote, glas ji je bil omamljiv, poudarek toli razumen, da ja zanašala delo v nebo. «Gredé skozi njene ustne, se najskromnejša kovina premeni v suho zlato,» je rekel Mounet-Sully. «Kadar ne razumem zmisla v kakem besedilu, ga ponovim, posnemaje Saro, in takoj mi je jasno,» je priznala učenka na konservatoriju, Michelu Georges-Michelu.

Pela je, kovala, preHITEVALA takt kakor skokot, ki je zdajci bobnel, kipel, peketal, padal v molk, prekinjen le s ponovljeno ihto. Pričela je iznova, skoraj enolično, a presenetila te je z nepričakovanim ganutjem, z upornim ali boleznim prizvokom, idočim iz njene najgloblje globine, ki ga ni pustila do konca periode, razen da ga je povišala. Včasih je do sto stihov podala enozvočno, da je najpomembnejši prišel do veljave: osuplo občinstvo se ni zavedlo, da je krasota enega vzcvetela iz sto žrtvovancev. Vedno pa je bilo pri njej življenje, življenje v slednjem stavku, v sleherni besedici. «Življenje rodi življenje,» je rekla. Energija je vir energije. Raszipajoč obogatite...

Bernhardtova je bila lepa žena triogelnih oči, vedno črno obrobjenih, kar jim je dajalo še večjo globočino, in šibkega stasa. Gojila je šport — jahanje in telovadbo — pisala za ameriške obzornike, čitala vse modne romane: njena simultana delavnost nas domisli anekdot o Cezarju in Napoleonu. Znanec so njene ekscentričnosti: hribolastvo, lov, domača menažerija. Zbog tega je deževalo nanjo pamfletov in namigljivih romanov, od katerih najbolj sloveta Sarah Barnum in Champsaurov Dinah Samuel. Bila je duhovita. Ko je Comédie Française pred 50 leti poklonila waleškemu princu dragocen album, je vsak francoski glumec vanj zapisal kako misel. Gospodična Bernhardtova je zabeležila tole: «Razumen človek povzdigne sebičnost na višino čednosti. Bedakova stvar je, če ta postane grehota». Mnogo njenih domislic in krilatice bo dobiti v Goncourtovih in Lorrainovih «Zapiskih». Kako je umela zabavati! «Čudovito je gledati, kako Sara Bernhardt igra, še bolj pa, kako živi,» je dejal Sardou.

Po sijajnih početkih je l. 1880. ustvarila v Théâtre-Français Klorindo v Augierovi «Pustolovki». Poročevalec pri J. d. D. ji je očital poprečno razumevanje te osebe in neverjeten kostum. Užaljena je dala ostavko v tem gledališču ter bila obsojena na 100.000 frankov globe. Ta občutljivost se je sčasoma unesla in v oporoki je velika interpretka odklonila vsak nagrobni govor. Njena volja se je izpolnila, ko jo je kanonik Loutil, bolj znan pod pisateljskim imenom Pierre l'Ermite, na državne stroške pokopaval na grobišču Père-Lachaise, odkoder jo bodo na njeno željo prepeljali v Belle-Isle-en-Mer. Njej na čast pa bodo njeni rojaki zgradili selo z imenom Sarah-Bernhardt, kjer bodo stanovanja v prvi vrsti oddajali duševnim delavcem.

A. Debeljak.

Bibliografija.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Anekdote, zgodovinske. II. zvezek. Zbral Vinko Šarabon. Ljubljana. Jugoslovska knjigarna. 1923. 180 str. Cena 16 Din.

Brinar Josip, Lisica zvitorepka. Živalske pravljice za mladino. Drugo, predelano izdanje. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1923. 142 str. Cena za ude broš. 14 Din, za neude 18-70 Din, vez. 7 Din več.

Brinar Jos., Slovenska vadnica za višje razrede osnovnih šol in za meščanske šole. Celje. Goričar & Leskovšek. 1923. 152 str. Cena 24 Din.

Bučar Jos., Zgodovina novega veka za nižje razrede srednjih in njim sorodnih šol. Ljubljana. Jugoslovska knjigarna. 1923. 151 str. Cena 35 Din.

Erjavec Fran, Kitajske narodne pripovedke. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 151 str. Cena 26 Din.

Gangl Engelbert, Zbrani spisi za mladino. Sedmi zvezek. Pripovedni spisi. Ljubljana. Društvo za zgradbo Učiteljskega konvikta. 100 str.

Hurban Vajanský Svetozár, Leteče sence. Roman. Iz slovaščine preložil Fran Albrecht. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 117 str. Cena 22 Din, po pošti 1-50 Din več. (Prevodna knjižnica, 10.)

Ježić Slavko, Brak male Ra. Roman iz običnog života u veliko doba. Zagreb. «Vjenac». 1923. 303 str.

Komanova Manica, Narodne pravljice in legende. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 105 str. Cena 18 Din.

Kozina Pavel, Pesmarica. Zbirka četveroglasnih narodnih pesmi. Ljubljana. «Jug». 1923. 24 str. Cena 6 Din.

Kozina Pavel, Pesmarica. Zbirka dvoglasnih narodnih pesmi. Ljubljana. «Jug». 1923. 23 str. Cena 6 Din.

Kozina Pavel, Pesmarica. Zbirka troglasnih narodnih pesmi. Ljubljana. «Jug». 1923. 19 str. Cena 6 Din.

Kozina Pavel, Pevska šola za ljudske, meščanske, srednje in glasbene šole. Ljubljana. «Jug». 1923. 110 str. Cena 26 Din.

Kralj Viktor, Ratni dojmovi. Zagreb. Vlastita naklada. 1923. 28 str. Cena 20 Din.

Mašić B., Bojne priče. Zagreb. Hrvatski štamparski zavod. 1923. 99 str. Cena 20 Din.

Mencinger Janez, Izbrani spisi. III. zvezek. Povesti, satire, članki. Uredil Jos. Tominšek. Ljubljana. Matica Slovenska. 1922. 216 str. Cena 30 Din.

Novačan Anton, Samosilnik. Deset povesti. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 154 str. Cena vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1-50 Din več.

Pesmarica, slovenska. II. zvezek. Uredil Jakob Aljaž. Tretji natisek. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1923. 208 str. Cena za ude broš. 20 Din, za neude 26-70 Din, vez. 7 Din več.

Pesmi, slovenske narodne, 16. snopič. Uredil Joža Glonar. Ljubljana. Slovenska Matica. 1923. 66 + 136 str. Cena 30 Din.

Pffificus, Milovanje u pesmi i prozi. Zagreb. Narodna knjižnica. 1923. 64 str. Cena 7 Din. (Knjige ljubavi, 5.)

Seliškar Anton, Oproščenje. Maribor. Samozaložba. 1923. 55 str.

Slovarček slovenskih strokovnih izrazov za tiskarne in knjigoveznice. Sestavil I. Matičič. Ljubljana. Društvo tiskarnarjev za Slovenijo. 1923. 20 str.

* **Živadinović Stojan V.,** Ispod Ozrena. Pripovetke. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 114 str. Cena 15 Din.

Sienkiewiczovi romani Nova izdaja

Izšla je prva knjiga znamenitih Sienkiewiczovih del zgodovinski roman

„Z ognjem in mečem“.

684 strani velike osmerke, 22 ilustracij. Cena v polplatno vezani knjigi 120 Din, s poštino 125·50 Din.

Istočasno je šla v tisk druga knjiga, ki obsega nadaljevanje povesti „Z ognjem in mečem“, zgodovinski roman

„Potop“.

„Potop“ bo izhajal ilustriran v zvezkih po 128 strani. Obsegal bo okoli 1000 strani. Vsak zvezek bo veljal s poštino vred 25 Din za one, ki se na roman takoj naročijo ter naročnino naprej pošiljajo vsaj v enakih obrokih, kot bodo izhajali zvezki. Cena celemu romanu bo pozneje v knjigo-trštvu za 30 odstotkov višja.

Oba romana „Z ognjem in mečem“ in „Potop“ se naročata pri

Tiskovni zadrugi v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54
(nasproti glavne pošte).

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Novačan: Samosilnik. Povesti.
Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti 1·50 Din več.

Hurban Vajanski: Leteče sence.
Povest. Vez. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1·50 Din več.

Veber: Znanost in vera.
(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez. 65 Din, po pošti 1·50 Din več.

Čermelj: Materija in energija.
(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez. 60 Din, po pošti 1·50 Din več.

Sienkiewicz: Z ognjem in mečem.
Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš. 106 Din, po pošti 5·50 Din več.

Coster-Debeljak: Til Ulenspiegel.
Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

Ivan Lah: Angelin Hidar.
Starokorotanska povest. Ilustriral Šubic. Vez. 32 Din, po pošti 1·50 Din več.

Anton Melik: Jugoslavija. II. del.
Opis pokrajnin. 527 strani. Z zemljevidom Jugoslavije. Vezana na finem papirju 65 Din, broširana na slabšem papirju 50 Din, po pošti 2 Din več.

Ivan Pregelj: Azazel. Žaloigra.
Vez. 28 Din, broš. 22 Din, po pošti 1 Din več.

Hobhouse-Ogris: Liberalizem.
Broš. 30 Din, po pošti 1·50 Din več.

Ibsen-Molè: Gospa z morja.
Vez. 24 Din, broš. 18 Din, po pošti 1·50 Din več.

Službena pragmatika državnih nameščencev.
8 Din, po pošti 75 par več.

Novi vojaški zakon.
16 Din, po pošti 1 Din več.

K. Pučnik Ljubljana
Sodna ulica 3

krojač za gospode in dame.

Fino angleško blago vedno v zalogi.

ANT. STACUL

Trgovina z delikatesami
in špecerijskim blagom

LJUBLJANA

Šelenburgova ulica št. 4

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste